

**EVOLUCIÓ DE LA PRESENCIA DE LES DONES
PERIODISTES EN LES PUBLICACIONS D'INFORMACIÓ
GENERAL**

(1966 – 1982)

Del control de la informació a la llibertat d'expressió

Associació de Dones Periodistes de Catalunya

Direcció: Mavi Carrasco Rocamora

Col·laboracions: Marta Corcoy

Laura Armario

María José Cantón

INTRODUCCIÓ

La darrera dècada del Franquisme va veure com a la societat espanyola començava un procés d'obertura en gairebé tots els àmbits. El desenvolupament econòmic amb el final de l'autarquia i l'obertura de les fronteres, l'arribada massiva d'estrangers amb l'auge del turisme i la influència de la televisió durant la dècada dels 60 són factors que van influir en la vida social i econòmica del país de tal manera que el règim franquista va sentir la necessitat de dotar-se d'una aparença democratitzadora (Guillamet, 1994). És en aquest context i responent en certa mesura a aquesta necessitat que es promulga l'any 1966 la Llei de Premsa i Impremta, impulsada per Manuel Fraga, Ministre d'Informació i Turisme en aquells moments. Aquesta llei, coneguda popularment com la Llei Fraga, suposa el final de la censura, encara que amb limitacions. Els directors dels diaris havien d'enviar deu exemplars signats a l'antiga oficina de la censura i el govern disposava de mitja hora per ordenar el segrest de l'edició si hi trobava alguna infracció de la llei. Per tant, es va passar de la censura al control previ dels continguts de la premsa; la llei suprimia la censura, però de fet la traspassava als directors dels diaris, que es veien obligats a decidir què es podia publicar.

No obstant això, la Llei de Premsa de 1966 va propiciar l'obertura del franquisme a un cert pluralisme intern, sempre que no es posés en qüestió els principis del règim. En aquests anys van aparèixer noves publicacions, com el diari vespertí Tele/eXpres (1964-1980), Diario Femenino (1967-1974) i el Diario de Lèrida (1966-1989).

Durant els primers anys 70, augmenta el nombre de publicacions clandestines i el procés de renovació dins el sector de les revistes es fa més visible i, de fet, constitueix una via d'obertura cultural, ciutadana i religiosa amb revistes com Fotogramas (1941), Hola (1944) o Garbo (1953), la desfalangitzada Destino (1937-1984), El Ciervo (1951), la Gaceta Ilustrada (1955-1984), Cataluña Exprés (1963-1964), etc. Es produeix un nou dinamisme al mercat periodístic que s'estén als diaris, que es flexibilitzen i obren les seves pàgines a temes d'entreteniment, potencien les seccions locals i, a l'estiu, la informació turística.

A principis d'aquests anys 70 la majoria de diaris havia fet la seva renovació, amb canvis a les direccions i pel que fa al seu posicionament ideològic. Per exemple, Tele/eXpres esdevé un diari culte i progressista i Mundo Diario s'especialitza en reivindicacions locals i informació laboral.

Aquesta obertura és poc perceptible a la ràdio, que encara estava sotmesa al control del govern, i molt menys a la televisió.

Dins aquest procés de renovació i obertura cap al pluralisme, cal destacar la importància dels nous professionals del periodisme. El mateix 1966, es va crear el Grup Democràtic de Periodistes i l'ambient progressista del moment va portar el govern a tornar a obrir a Barcelona l'any 1968 l'Escola Oficial de Periodisme.

El Grup Democràtic de Periodistes reflecteix el dinamisme i el fort compromís dels joves professionals. Aquest grup era una organització unitària antifranquista que va néixer a la clandestinitat i que aplegava periodistes de totes les ideologies, disposats a lluitar per les llibertats, els drets dels professionals i per la dignitat laboral i social de l'ofici de periodista. Encara que entre els seus dotze fundadors no hi havia cap dona, s'hi van afegir progressivament periodistes com Carmen Alcalde, Anna Balletbó, Concha Fagoaga, Maria Favà, Mar Fontcuberta, M. Eugènia Ibáñez, Rosa Massagué, Amparo Moreno, Margarita Rivière, Margarita Sáenz Díez, Amparo Tuñón, entre d'altres.

Per tant, és un moment en què la participació de les dones en la reivindicació de les llibertats, dels drets civils i de la democràcia també va ser important. Cal tenir en compte, a més, que la seva situació era molt més complicada que la dels seus companys, però que en menys de vint anys des de la Llei de Premsa del 66 fins les eleccions democràtiques de 1982 va experimentar una profunda transformació. Entre d'altres aspectes, ens interessa remarcar la transformació de la realitat socio-laboral de les dones, com a conseqüència de les modificacions tant del sistema productiu (l'economia espanyola necessita mà d'obra) com d'alguns canvis legislatius i ideològics. No obstant això, la discriminació cap a les dones continua molt present a la societat.

Aquesta recerca pretén ser una contribució al coneixement d'aquest procés de canvi a partir de les veus de les dones periodistes que els van protagonitzar. En primer lloc, considerem fonamental trobar les periodistes que van començar a participar en aquest procés d'obertura cap al pluralisme i la reivindicació de les llibertats des de les publicacions més significatives del moment (veure Metodologia).

OBJECTIUS I HIPÒTESIS DE TREBALL

Objectius

1. Conèixer la presència de dones periodistes a les publicacions d'informació general des de la promulgació de la Llei de Premsa (1966) a les eleccions democràtiques (1982).
2. Establir l'evolució de la presència de dones periodistes a les publicacions més representatives de l'època a Catalunya.
3. Identificar dones periodistes (amb noms i cognoms) que exercien professionalment durant aquest període.
4. Establir la presència de dones periodistes en relació a la informació i a l'opinió.
5. Identificar els temes sobre els quals escrivien les periodistes.

Hipòtesis de treball

Apuntem a continuació les hipòtesis de partida d'aquesta recerca, hipòtesis que el treball de camp amb els diaris i l'anàlisi posterior de la informació recollida ens permetran confirmar o desmentir.

1. Les periodistes que apareixien als diaris durant el període analitzat es dedicaven majoritàriament a la informació.

Pensem que l'àmbit de l'opinió estava reservat als homes, que els diaris presentaven tan sols la interpretació masculina de la realitat social i política del moment¹. Com ja hem apuntat anteriorment, creiem que l'espai de la interpretació i l'opinió suposa pels i les periodistes un reconeixement de la seva vàlua, de la seva trajectòria professional. Per tant, pot firmar articles d'opinió qui ja té una solvència reconeguda, un cert prestigi. En aquest sentit, pensem que a les dones els resultaria molt més difícil aconseguir aquest estatus, especialment als primers anys que s'inclouen en el campus de la nostra recerca, per la qual cosa

¹ Evidentment, durant els anys del Franquisme també la visió masculina que oferien els mitjans de comunicació quedava reduïda a idees que no s'enfrontessin o que no qüestionessin el règim i els seus estaments.

segurament molt poques dones periodistes gaudien d'aquesta tribuna a la societat.

2. Les dones periodistes escrivien fonamentalment sobre els temes relacionats amb la cura de la llar, la família i l'àmbit de la moda.

Tradicionalment s'ha vinculat la dona a l'àmbit privat i a les activitats que es desenvolupaven en aquest espai, fonamentalment als escenaris de la llar: cura i educació de les criatures, cura del marit, gent gran, manteniment de la llar... L'espai privat és l'univers considerat com a femení per excel·lència; la família i la llar eren l'univers "propi" de les dones², mentre que els homes desenvolupaven les seves activitats a l'espai públic. Aquesta és una primera gran divisió de l'espai social en dues grans esferes (pública i privada), que situa les activitats dels homes en una, la pública, i les de les dones en l'altra, la privada. Això no permetria les dones intervenir a l'espai públic ni als homes participar de l'espai privat, la qual cosa no s'adequa a la realitat; estem davant un plantejament reduccionista i, òbviament fals, donat que no es poden plantejar com a esferes totalment separades i completament independents una de l'altra.

A més, cadascuna d'aquestes esferes ha rebut una valoració social diferent. L'àmbit públic i, per tant, les activitats que s'hi desenvolupen i els actors que s'hi mouen, gaudeixen de major prestigi social; l'esfera pública ha gaudit de preeminència respecte de la privada durant un llarg període de temps, fins que el moviment feminista ha començat a provocar canvis en les mentalitats de dones i homes.

En aquest sentit, creiem que l'espai de la llar i la moda com a àmbit propi de les dones i amb una baixa consideració entre els periodistes homes, seria l'espai del diari on les dones es concentrarien.

3. Als diaris de tendència més progressista hi treballaven més dones periodistes.

² De les dones burgeses, perquè les dones amb pocs recursos econòmics s'han vist obligades a treballar fora de la seva llar des de temps immemorials (dones del camp, dones obreres a partir de la Revolució industrial, ...).

Considerem que per la línia ideològica que definia aquests mitjans, més oberta, més progressista i amb una consideració vers les dones més igualitària, haurien d'aparèixer més dones periodistes firmant escrits o reportatges.

4. Amb l'arribada i la consolidació de la Democràcia, la presència de dones i la qualitat de la seva participació al diari seran majors.

Creiem que els canvis socials i culturals que es van produir als últims anys del Franquisme i la Transició, així com les iniciatives del moviment feminista, que “va desafiar moltes convencions socials i va assentar noves formes de viure que canviaren els comportaments i consolidaren nous valors duradors” (Nash, 2007: 15), van tenir efectes importants també dins les redaccions dels diaris de l'època. Un major nombre de dones treballant als mitjans i un major reconeixement de la seva feina, de la seva vàlua professional serien algunes de les conseqüències més lògiques. Tot i així, pensem que és necessària una confirmació amb dades concretes, sobretot pel que fa al reconeixement del treball de les periodistes.

5. En les publicacions d'abast més petit o d'àmbit més local o comarcal, les dones periodistes, podien estar més representades en les plantilles.

METODOLOGIA

Per tal d'assolir els objectius plantejats hem realitzat un treball de camp quantitatiu que podem desglossar en diferents fases.

1. Elecció de la mostra:

La investigació s'ha basat en l'anàlisi de premsa d'informació general diària. Els diaris analitzats han estat: El Correo Catalán, El Noticiero Universal, Solidaridad Nacional, La Vanguardia, Los Sitios, El Diario Español de Tarragona, La Mañana de Lérida, Mundo Diario, Tele/eXpres i El Periódico de Cataluña.

L'elecció dels diaris s'ha fet en funció dels següents criteris:

- Tipus de publicació: vespertins o matutins.
- Ventall ideològic: premsa del Movimiento, premsa privada amb diverses tendències editorials...
- Representació territorial.
- La tirada (donat que el període analitzat es perllonga durant gairebé tres dècades, aquest criteri ha estat tractat d'una manera més flexible ja que la importància dels diaris, mesurada pel nombre d'exemplars que treuen a la llum, varia considerablement al llarg del temps. Així trobem dos diaris que desapareixen abans de l'any 1982: el Tele/eXpres i Solidaridad Nacional).

A continuació adjuntem una petita fitxa tècnica dels diaris analitzats:

El Correo Catalán

- Any d'aparició: el 16 de setembre de 1876 es va editar el primer número de El Correo Catalán, diari fundat per Luis María de Llauder i Manuel Milà de la Roca.
- Any de desaparició: 1985.
- Tipus de diari: matutí.
- Tirada / Difusió: a principis de la dècada dels 70, la seva difusió era de gairebé 60.000 exemplars.
- Direcció: Andrés Roselló Pàmies (1966), Lorenzo Gomis Sanahuja (1978), Jordi Daroca (1982).

- Tendència ideològica: lliberal, catòlic, catalanista.

La Vanguardia

- Any d'aparició: el primer número del diari va aparèixer l'1 de febrer de 1881.
- Any de desaparició: continua a l'actualitat.
- Tipus de diari: matutí.
- Tirada / Difusió: a principis de la dècada dels 70 era el diari de més tirada d'Espanya; la difusió mitjana arribava a més de 220.000 exemplars.
- Direcció: Xavier de Echarri Gamundi (1966), Horacio Sáenz Guerrero (1970)
- Tendència ideològica: catòlic, conservador.

El Noticiero Universal

- Any d'aparició: el primer número es va editar el 15 d'abril de 1888, fundat per Francisco Peris Mencheta.
- Any de desaparició: 1985.
- Tipus de diari: vespertí.
- Tirada / Difusió: la difusió mitjana diària a principis de la dècada dels 70 era de més de 82.000 exemplars.
- Direcció: José María Hernández Pardos (1966), José Tarín Iglesias (1978), Jordi Domènech (1982).
- Tendència ideològica: conservador.

Solidaridad Nacional

- Any d'aparició: 1939.
- Any de desaparició: 1979.
- Tipus de diari: matutí.
- Tirada / Difusió: a mitjans de la dècada dels 60, declara a APE una tirada de 63.000 exemplars diaris.
- Direcció: Fernando Ramos Moreno (1966), Federico Gallo (1970), Luis Climent (1974), Francisco Gutiérrez Latorre (1978).
- Tendència ideològica: premsa del "movimiento".

Tele/eXpres

- Any d'aparició: va ser fundat l'1 de setembre de 1964.
- Any de desaparició: 23 de desembre de 1980.
- Tipus de diari: vespertí.
- Tirada / Difusió: a principis de la dècada dels 70, va aconseguir una tirada de gairebé 33.000 exemplars diaris.
- Directors: Andreu Avel·lí Artís (Sempronio), Ignasi Agustí, Carles Sentís, Manuel del Arco, Manuel Ibáñez Escofet, Pere-Oriol Costa, Miguel Ángel Bastenier, César Molinero, Tristán la Rosa (darrer director).
- Tendència ideològica: progressista.

Mundo Diario

- Any d'aparició: 1974. Sebastià Augé compra Diario Femenino i canvia la capçalera
- Any de desaparició: 1980.
- Tipus de diari: matutí.
- Direcció: Ramón Solanes Piñol (1974), Josep Pernau Riu (1978). És un dels primers diaris en tenir una dona sotsdirectora: M. Eugènia Ibáñez
- Tendència ideològica: Progressista; especialitzat en informació de barris i laboral.

Los Sitios

- Any d'aparició: 1943.
- Any de desaparició: 1987.
- Tipus de diari: matutí.
- Direcció: F. Miñano Ros (1966), Gonzalo Garrido Gutiérrez.
- Tendència ideològica: conservador

La Mañana de Lérida

- Any de desaparició: continua a l'actualitat.
- Tipus de diari: matutí.
- Direcció: Pedro Morales (1966 - 1970), Enrique Santos (1974), Jose Antonio Rosell Pujol (1978), Emilio Rey (1978), J. A. Rosell Pujol (1982)
- Tendència ideològica: conservador

El Diario Español de Tarragona

- Direcció: Domingo Medrano Balda (1966), F. Gutiérrez Latorre (1974), Pio Gómez Nisa (1978) David Castillo Biesa (1982)
- Tendència ideològica: premsa del “movimiento”

2. Treball de camp

2.1 Període d'anàlisi

La investigació abasta el període comprès entre l'any 1966 i 1982, anys que marquen canvis històrics importants. Con ja citàvem a la Introducció, el 1966 va ser l'any de la promulgació de la Llei de Premsa i Impremta, impulsada pel Ministre d'Informació i Turisme, Manuel Fraga. La promulgació d'aquesta llei indica una voluntat més tolerant i aperturista, marca l'inici d'un període de transformació, de canvis socials i culturals al país. Per la seva banda, el 1982 va suposar la consolidació de la Democràcia i és per això que marca el final de la nostra recerca.

Per l'extracció de les dades s'han establert cinc anys clau: 1966, 1970, 1974, 1978 i 1982.

De cadascun d'aquests anys s'han analitzat dues setmanes que corresponen a la 2a i 4a del mes de maig i novembre de manera alternativa. La elecció d'aquests mesos respon a la necessitat que siguin mesos neutres, és a dir, que no continguin dates especialment rellevants i que, per tant, puguin condicionar la informació publicada com poden ser, per exemple, el mes de desembre amb el Nadal o agost amb les vacances d'estiu.

Així, els dies analitzats per anys han estat:

1966: 2a setmana de maig (9/05/1966 – 15/05/1966)

4ta setmana de maig (23/05/1966 – 29/05/1966)

1970: 2a setmana de novembre (9/11/1970 – 15/11/1970)

4ta setmana de novembre (23/11/1970 – 29/11/1970)
1974: 2a setmana de maig (06/05/1974 – 12/05/1974)
4ta setmana de maig (20/05/1974 – 26/05/1974)
1978: 2a setmana de novembre (06/11/1978 – 12/11/1978)
4ta setmana de novembre (20/11/1978 – 26/11/1978)
1982: 2a setmana de maig (10/05/1982 – 16/05/1982)
4ta setmana de maig (24/11/1982 – 30/11/1982)

Cal assenyalar que fins pràcticament els anys 80 cap diari sortia els dilluns.

2.2 Recollida i anàlisi de les dades

Per l'extracció de les dades dels diaris i la seva posterior anàlisi, s'ha confeccionat una base de dades que recull els punts bàsics sobre els quals es desenvolupa la investigació. El primer pas ha estat, doncs, definir aquests ítems.

Tenint en compte que l'objectiu principal de la recerca és conèixer la presència de les dones a les redaccions dels mitjans de comunicació, el recurs que el diaris proporcionen és comptabilitzar la signatura del articles.

Per a aquesta tasca s'han fixat tres punts d'atenció:

- Les notícies.
- Les entrevistes.
- Els articles d'opinió.

La necessitat de distingir entre els articles publicats que són estrictament informació, de la resta (opinió i entrevista) respon al fet que firmar un d'aquests darrers suposa un reconeixement professional. Així, a més d'una dada purament quantitativa es pot arribar a establir conclusions de caràcter més qualitatiu.

Per la mateixa raó, també s'ha cregut necessari subdividir en categories tant la informació com l'opinió, segons les seccions on s'ubiquen els articles.

Així, els criteris bàsics per a la recollida i anàlisi de les dades han estat:

1. Establir quantes dones firmaven peces d'informació, és a dir, notícies, i a quina secció es podien situar.

Els mitjans de comunicació han estructurat els continguts informatius en diverses àrees amb la finalitat de facilitar l'activitat dels i les professionals i, en definitiva, de les pròpies organitzacions periodístiques. Es tracta de fragmentar la realitat per a poder operar sobre ella i oferir-la de manera més entenedora a la societat.

Des de que als anys 60 del segle XIX va aparèixer una incipient secció d'Economia en la premsa nord-americana, s'han anat institucionalitzant als mitjans uns suposats grans àmbits d'actuació a partir dels quals s'estructura el funcionament social dels éssers humans. Aquestes àrees s'han consolidat amb el temps fins a configurar parcel·les amb personalitat pròpia i, fins i tot, amb procediments i característiques específiques que las diferencien de la resta. Es tracta d'àmbits amplis, dins els quals coexisteixen multitud d'aspectes a vegades estretament relacionats entre sí, encara que a d'altres ocasions els seus vincles són més llunyans. Aquests grans àmbits intenten respondre als centres d'interès que han fonamentat l'activitat humana: política, economia, cultura, esports i la gran àrea anomenada societat.

Aquesta organització dels continguts informatius és tan sols una de les possibles classificacions que es podrien fer. Les categories que hem plantejat per a la nostra recerca són les següents:

- Informació sobre Política, que hem subdividit en Política Local, Nacional i Internacional.
- Informació sobre Cultura.
- Informació sobre Societat.
- Informació sobre Llar i Moda, que normalment quedaria inclosa dins la categoria de Societat, però que hem volgut separar per comprovar si realment les periodistes del període analitzat es dedicaven específicament o majoritàriament a la informació sobre la llar i la moda, àmbit tradicionalment considerat com a femení, i si hi ha hagut algun tipus d'evolució en aquest sentit.

- Informació sobre Esports.

2. Establir quantes dones i quants homes signaven entrevistes.

3. Establir quantes dones i quants homes signaven articles d'opinió. Aquesta categoria s'ha subdividit en:

Anàlisi: fa referència a aquells articles que impliquen una reflexió personal de la persona que escriu, una anàlisi de la realitat sobre la que s'escriu o una opinió. Les columnes fixes s'han inclòs en aquest apartat, que també ha incorporat aquells articles signats per persones que no són periodistes de professió però que per la seva vàlua i coneixement sobre un tema se'ls ha demanat un escrit o una opinió.

Cultura: fa referència a les crítiques ja siguin de llibres, teatre, cinema o qualsevol tipus d'espectacle.

S'han establert aquestes subcategories perquè considerem que les crítiques de cinema, música, llibres, etc. no són equivalents als textos d'anàlisi i interpretació de la realitat social del moment ni són purament opinatius.

4. Definir quantes dones i homes signen cròniques. La crònica és un gènere a mig camí entre la informació i l'opinió. Acostuma a utilitzar-se sobretot en les informacions dels corresponsals. Per aquest motiu, i per a les dades que podia aportar a la recerca, s'ha cregut pertinent distingir-la com una categoria independent.

A partir de la informació recollida en aquesta base de dades s'han elaborat taules i gràfics que ens han permès analitzar i relacionar la informació, així com presentar els resultats d'una manera més visual.

LA RECERCA

0.- Consideracions prèvies

Hem de tenir en compte, sobretot als primers anys analitzats (1966- 1970-1974), que un gruix molt important de les informacions publicades provenia de les agències de notícies; i, que a mesura que avancem en el temps comencen aparèixer articles signats per la “Redacció”. Aquestes unitats informatives no han estat analitzades ja que el treball de camp realitzat s’ha centrat en els textos publicats que signaven les dones periodistes.

No és erroni pensar que les informacions que arribaven d’agències havien de ser seleccionades i, en moltes ocasions, reelaborades; així com que als diaris hi ha seccions menors que, malgrat que algú les ha d’escriure, no tenen signatura, com per exemple l’horòscop, l’agenda... . És possible que aquesta feina anònima hagi estat feta per dones –i per tant, el nombre de dones a les redaccions sigui més gran de les dades resultants de la nostra anàlisi- però és una feina que queda totalment invisibilitzada i la intenció d’aquest treball és veure, precisament, el treball visible de les dones periodistes en aquest període.

A més, introduïm un nou concepte que ens ajuda a arrodonir el tipus d’anàlisi que pretenem realitzar: **L’índex de freqüència de publicació** o **índex de visibilitat**. Aquest concepte fa referència a la mitjana d’articles que publicava una periodista. Així, ens permet veure la freqüència amb que les dones publicaven als diaris i per tant, la vàlua a la seva professionalitat que des de la redacció li atorgaven. No és el mateix escriure i signar articles tots els dies o molt sovint, la qual cosa significa que el teu treball és reconegut i que confien en la teva tasca com a professional, que signar-ne un de tant en tant, que exagerant i expressant-ho en llenguatge col·loquial, pot significar que aquell dia no tenien a ningú més per a cobrir un fet que potencialment pot esdevenir notícia.

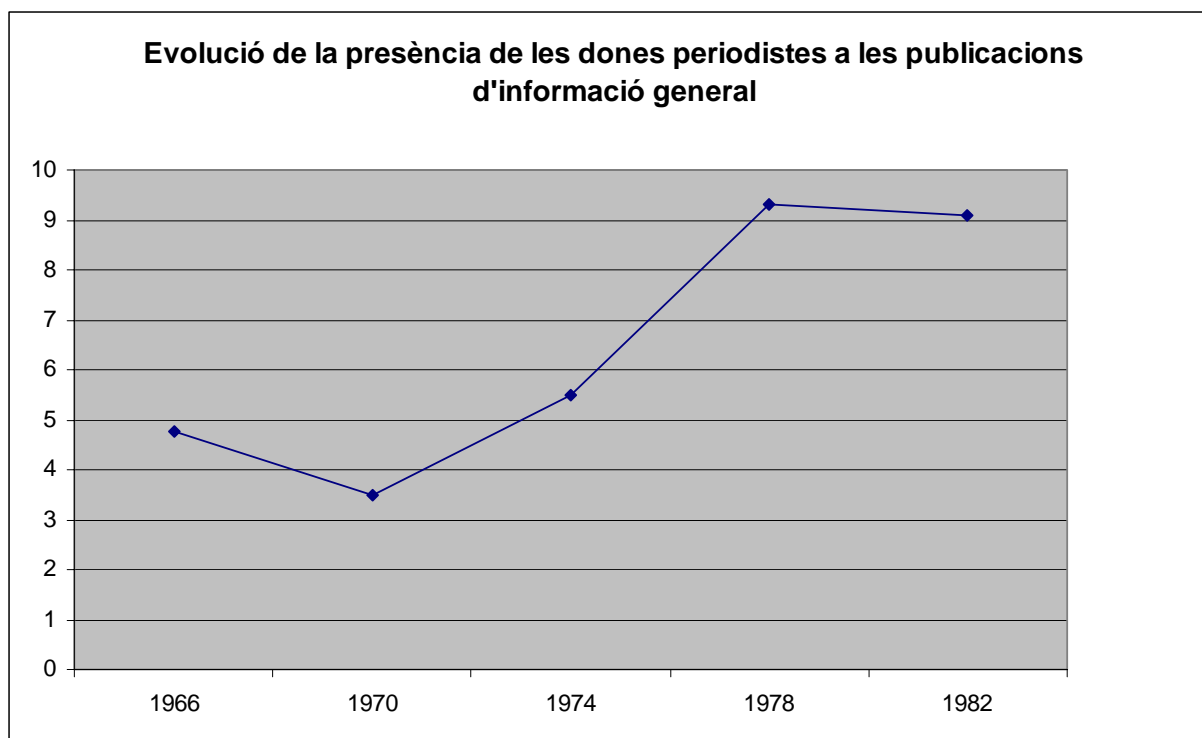
A més, l’índex de visibilitat en permetrà veure quin dels diaris analitzat recolza més el treball de les seves periodistes independentment de la importància – en termes de nombre de personal, abast, tirada i nombre total de pàgines del diari- del mitjà; ja que no és el mateix *La Vanguardia* amb una mitjana de 60 pàgines diàries que *Los Sitios* amb una mitjana de 16 pàgines per diari.

Així, aquesta recerca es fixa en tres aspectes:

- 1- El percentatge de dones periodistes que treballa a cada diari respecte al nombre total de dones periodistes que hem trobat com a resultat de la mostra.
- 2- El percentatge de textos signats per dones a cada diari respecte al total d'articles publicats per dones a cada diari que hem trobat com a resultat de la mostra
- 3- L'índex de visibilitat

1.- DADES GENERALS

El gràfic 1 mostra l'evolució de la presència de dones periodistes a les publicacions d'informació general.

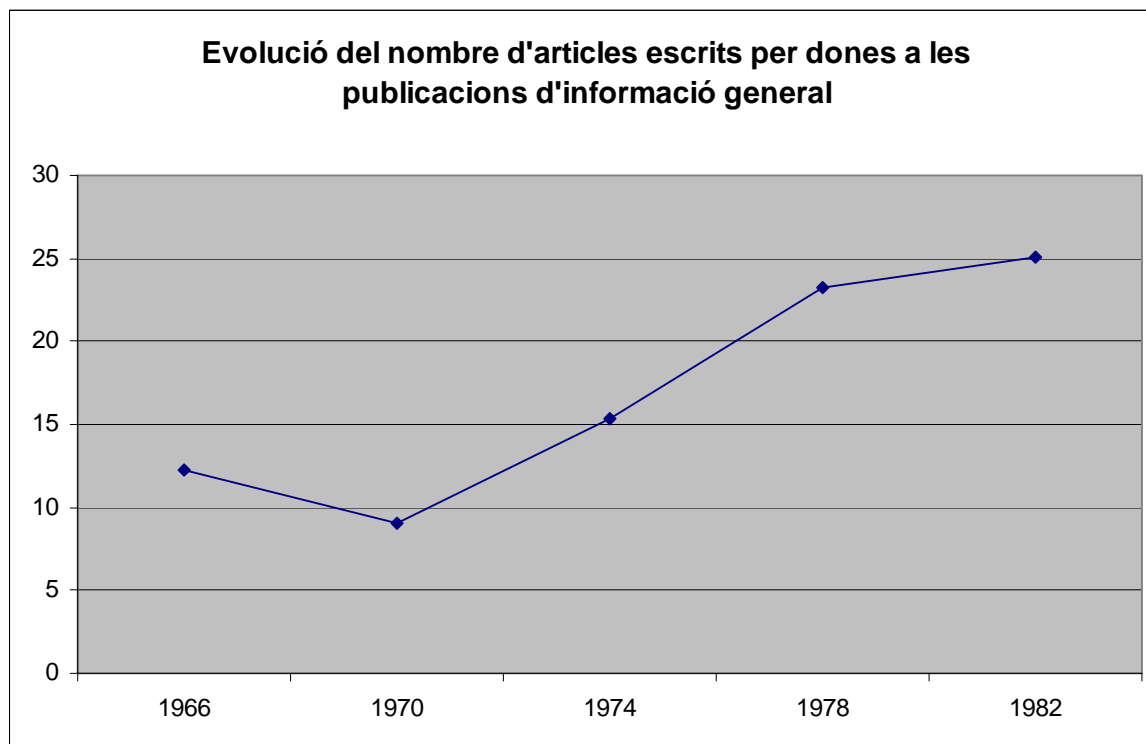

Gràfic 1. Evolució de la mitjana de dones periodistes per diari

El primer que podem constatar és que la presència de les dones als diaris d'informació general ha crescut considerablement en menys de 20 anys. S'ha passat de treballar una mitjana de 4,75 dones per diari a l'any 1966 a una mitjana de 9,1 a l'any 1982. Això suposa una augment del 91,6%, és a dir, la presència de dones es duplica.

Cal destacar que aquest creixement té lloc al llarg dels anys 70, sobretot entre l'any 1974 i 1978, entre els quals l'augment és d'un 69,1%. De fet, el 1978 és l'any en el qual trobem una mitjana de dones per diari més gran, de 9,3. La petita davallada d'un 2,2% fins arribar al 9,1 de l'any 1982 podria significar una tendència cap l'estabilització de la presència de les dones als mitjans de comunicació en els anys següents, tot i que caldria analitzar la dècada dels 80 i 90 per poder matisar aquest punt.

Lògicament, l'augment del nombre de dones a les redaccions també comporta que el nombre d'articles signats per elles augmenti.

Gràfic 2. Evolució de la mitjana d'articles escrits per dones periodistes per diari

Així, podem observar un comportament similar entre els gràfics 1 i 2. Els articles signats per dones creixen un 104,1% entre el 1966 i el 1982. I de la mateixa manera que l'increment més important respecte a la presència de les dones a les publicacions es produïa a la dècada dels 70, el nombre d'articles signats per dones també registren la pujada més important en aquest anys. Entre 1970 i 1974 creix un 69,2% i entre 1974 i 1978 augmenta un 51,3%.³

Ara bé, mentre que a l'any 1982 el nombre de dones davallava, el nombre d'articles continua augmentant encara que d'una manera més pausada: creix tan sols un 7,7%. La interpretació d'aquestes dades es podem explicar millor amb el concepte d'índex de visibilitat.

³ Cal destacar que el 26% dels textos signats per dones entre els anys 1974 i 1978 es publiquen a *Mundo Diario*.

Any	Índex de visibilitat
1966	2,6
1970	2,6
1974	2,8
1978	2,5
1982	2,8

Taula 1. Índex de visibilitat entre el anys 1966 1982

L'índex de visibilitat, com ja hem explicat (veure consideracions prèvies) fa referència a la mitjana dels articles que escriu una dona, per tant a la freqüència amb la que publica.

L'any 1982 el nombre de dones que signen articles per diari és menor que a l'any 1978. En canvi, la quantitat de textos que publiquen cadascuna d'elles és més gran.

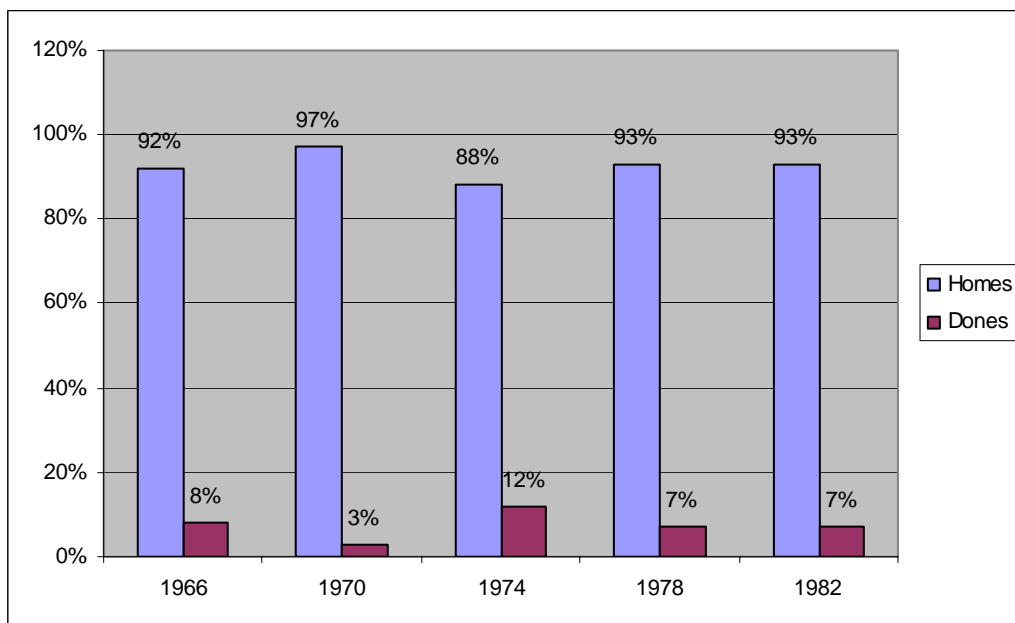
Aquest índex també ens permet observar que al llarg d'aquest 16 anys, l'increment de textos publicats per mitjana per cada periodista – augmenta tant sols un 7,7% entre 1966 i 1982 – no sembla correspondre's a l'augment del 91,6% de dones a la redacció. Per la qual cosa podríem pensar que la seva situació –en termes mes qualitatiu i de reconeixement de la seva feina- no ha progressat al mateix nivell.

2. - TEXTOS INFORMATIUS. TEXTOS D'OPINIÓ. ENTREVISTES

Fins ara, hem analitzat l'evolució de la presència de les dones periodistes en les publicacions d'informació general. Creiem interessant posar en relació l'evolució del nombre de periodistes a les redaccions dels mitjans amb el tipus d'unitats informatives –entenent com unitat informativa cadascun dels textos publicats- en les quals treballaven. Per això, hem cregut oportú veure l'evolució de la presència de les dones en dues grans àrees: els textos purament informatius i els articles d'opinió. I hem distingit les entrevistes amb un apartat diferent ja que no és un gènere gens fàcil i publicar una entrevista suposa un reconeixement a les aptituds professionals d'aquelles persones que ho fan.

2.1. Les periodistes i els articles d'opinió. Les cròniques.

Durant aquests anys, la gran majoria d'articles d'opinió publicats estaven signats per homes. Les oscil·lacions entre els anys 1966 i 1982 són poc rellevants: els homes signen al voltant del 90% dels textos d'opinió i les dones el 10%, en tot el període.

Gràfic 3. Articles d'opinió publicats per sexe

Podem pensar que, si tenim en compte que molts dels articles publicats no han estat escrit per periodistes sinó que des del diari s'ha demanat l'opinió d'un expert/a en un tema concret, aquesta gran diferència pot estar justificada, ja que pel context social del moment hi haurien menys dones expertes que homes. Però, a mesura que passen els anys i les dones es van incorporant al món laboral aquesta diferència, per lògica, també hauria d'haver-se escorçat. I les dades no sembla que marquin aquesta tendència.

Si observem l'índex de visibilitat, veurem com les oscil·lacions en la freqüència amb què una mateixa dona publica articles d'opinió tampoc són significatives. Però potser si que cal fer un comentari.

Any	Homes	Dones
1966	2,3	1,9
1970	2,2	1,4
1974	2,4	2,7
1978	2,3	2,1
1982	2,2	1,8

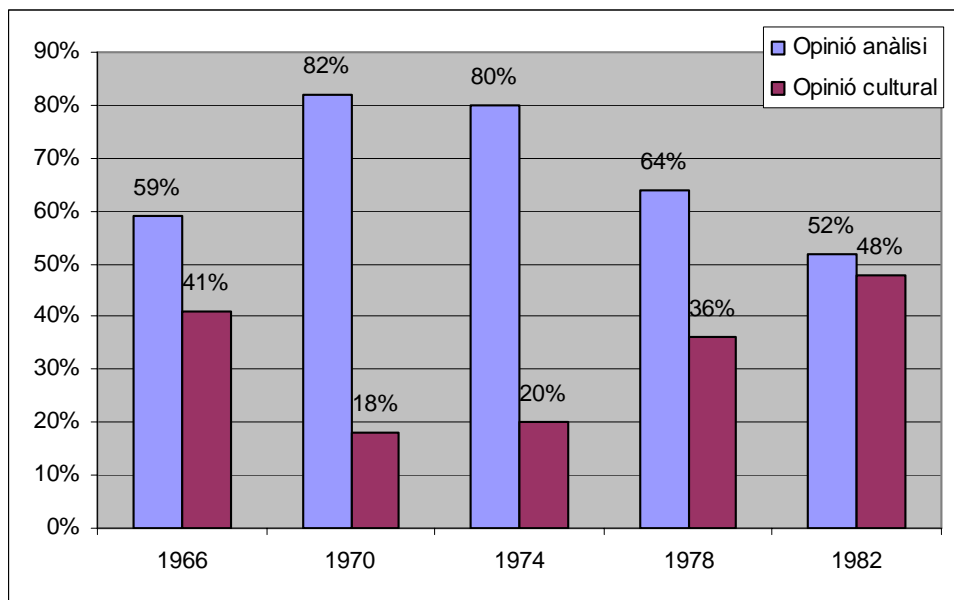
Taula 2 . Índex de visibilitat

Les dones publiquen amb menys freqüència que els homes tots els anys exceptuant 1974. Caldria estudiar més a fons el que passa en aquest període però potser la causa la trobem en el cas de la periodista Ángeles Masó, que durant aquest període esdevé la crítica de cinema de La Vanguardia. L'augment considerable de 1974 coincideix amb el moment en què ella era l'enviada especial del diari al Festival de Cinema Internacional de Cannes, raó per la qual pràcticament cada dia publica una crítica, crònica o una valoració personal de la qualitat del festival.

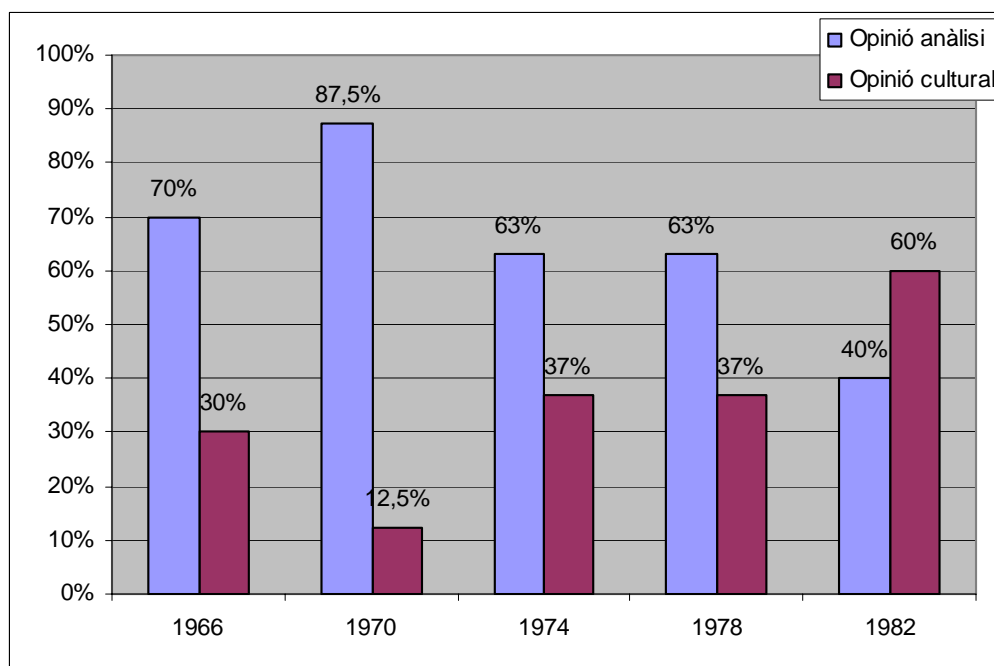
De la mateixa manera, el descens del nombre total d'articles signats per dones i la davallada en l'índex de visibilitat que es produeix en l'any 1970, pot estar condicionada per la desaparició de la columna diària que signava Juana Trullàs a Solidaridad Nacional. (Cal esmentar, però, que malgrat que hem ubicat els articles de Trullàs en l'apartat d'opinió, aquesta ubicació pot ser discutible ja que en el fons es tractava d'un consultori)

Com hem explicat anteriorment, hem cregut oportú fer un distinció entre els articles d'opinió que analitzen la realitat, als que hem anomenat opinió anàlisi, i els articles d'opinió de caire més cultural: crítiques de cinema, teatre, etc.

Els gràfics següents mostren l'evolució dels articles escrits per dones i el nombre de dones que signen textos d'opinió segons el tipus de textos que publiquen.

Gràfic 4. Evolució del percentatge de dones que escriuen opinió cultural i opinió anàlisi

Gràfic 5. Evolució del percentatge d'articles d'opinió cultural i opinió anàlisi escrits per dones

En els gràfics observem que de les poques dones que es dedicaven a l'opinió la gran majoria escrivien articles d'opinió anàlisi, fins i tot, a l'any 1974, en el qual trobem un increment considerable d'articles d'opinió cultural –fruit probablement i com hem comentat abans de les crítiques d'Ángeles Masó-. Ara bé aquesta línia queda trencada a l'any 1982, en el qual veiem com el percentatge de dones que publiquen articles d'opinió anàlisi i d'opinió cultural pràcticament s'igualava i, per primera vegada, el gruix dels articles d'opinió culturals signats per dones supera el d'opinió anàlisi.

Així, podríem dir, que a mesura que les dones es van incorporant a les redaccions es dediquen més a temes culturals que als d'opinió de l'actualitat. És a dir, el pes com a “comentaristes” de la realitat cau. Aquesta tendència, però, caldria veure si continua i es consolida en els anys posteriors.

2.1.1 Les cròniques

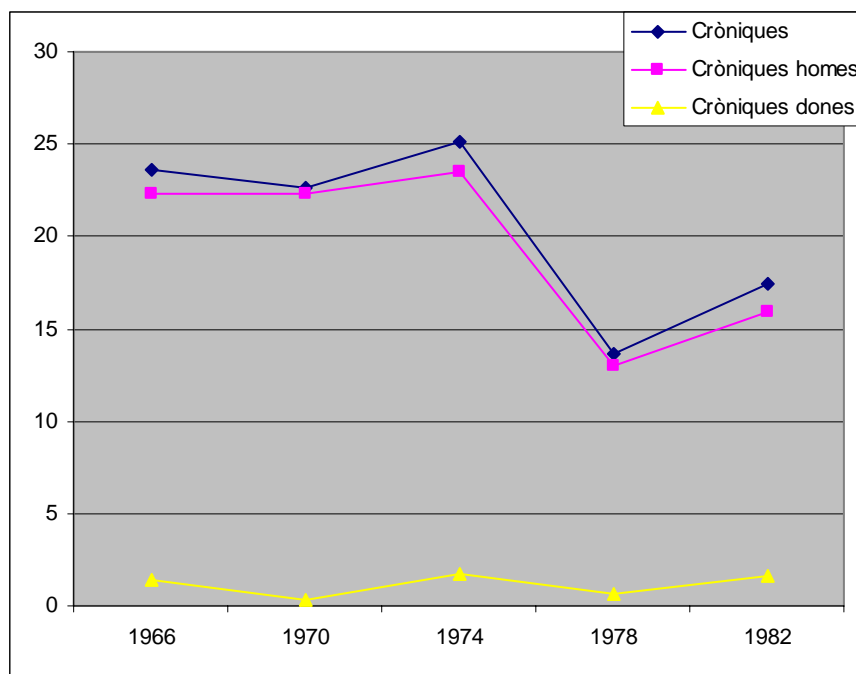
La crònica és un gènere a mig camí entre la informació i l'opinió. És molt utilitzada sobretot pels corresponents, especialment aquells i aquelles que es troben a l'estranger tot i que també trobem cròniques d'informació nacional i local així com, ja a finals dels 70 i a l'any 1982, cròniques parlamentàries.

És important assenyalar que són molt més habituals en els primers anys analitzats, possiblement perquè en aquells anys la línia que separa la informació de l'opinió és encara bastant feble i potser aquest fet ve condicionat pel context polític de l'època⁴.

El primer que podem observar és una davallada del nombre de cròniques publicades entre l'any 1966 –una mitjana de 24 cròniques per diari analitzat- i l'any 1982 –amb 17 cròniques per diari-. Això suposa un descens del 29,2%. Aquest descens comença a notar-se a la segona meitat de la dècada dels 70, coincidint amb la mort de Franco i l'inici de la Transició. Queda totalment reflectit en el gràfic 5.

⁴ Com s'ha dit habitualment i de manera col·loquial no es podia publicar tot i els periodistes s'esforçaven a dir les “coses” sense dir-les realment.

Tanmateix en diaris com *La Vanguardia* –que sempre ha tingut molta cura de la secció internacional- l'ús de les cròniques es manté al llarg d'aquests 16 anys pràcticament sense cap canvi.

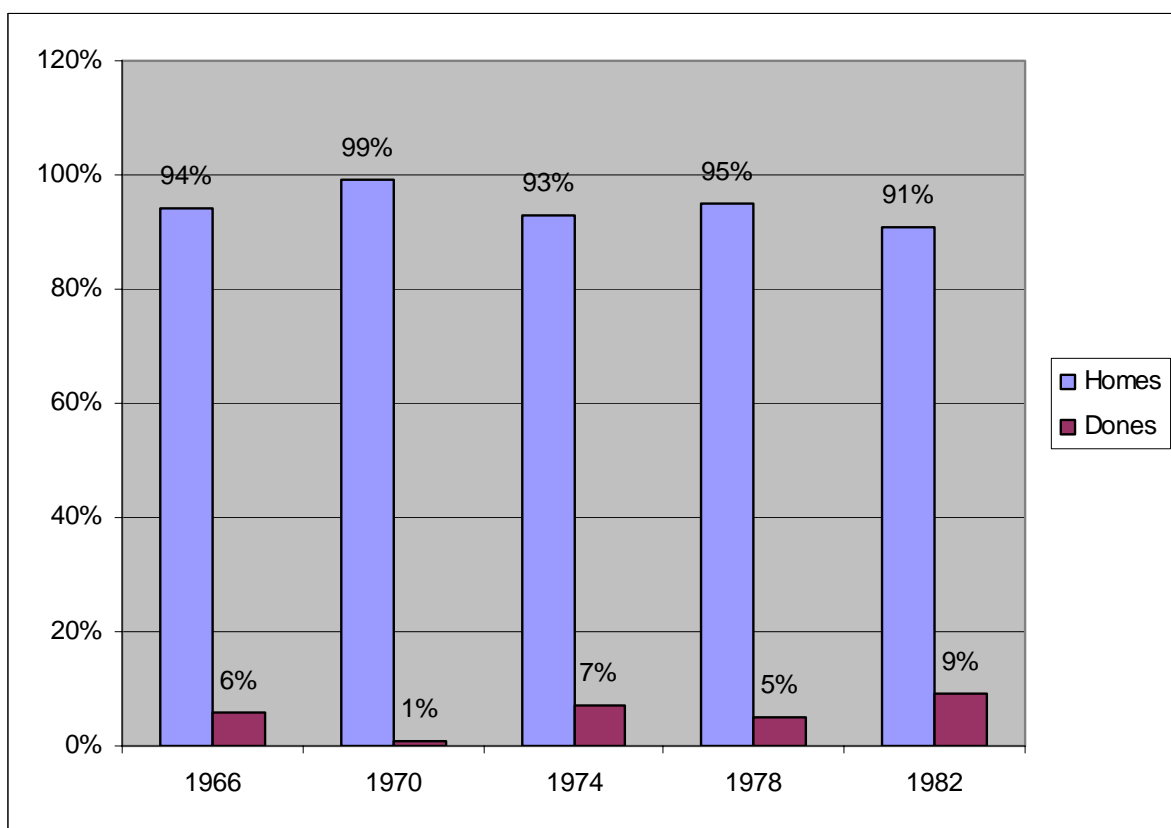
Gràfic 6. Evolució de la mitjana de cròniques publicades per diari i sexe

El gràfic 6 també deixa en evidència la gran desigualtat existent entre el nombre de cròniques publicades per homes i per dones. A l'any 1966 els homes escrivien el 94% de les cròniques i representaven el 90% dels cronistes.

Al 1974 observem que les dones cronistes representen el 12% i publiquen el 7% de les cròniques. És a dir, han augmentat dos punts percentuals el nombre de dones i un punt percentual el nombre de cròniques publicades per elles. Aquest increment ve donat, no tant per un descens desmesurat del nombre d'homes cronistes –només disminueixen en un 10,6%- ni pel descens del nombre de cròniques publicades pels homes –de fet augmenta en un 5,4%-, sinó per un increment del nombre total de cròniques publicades, que aquell any arriben a una mitjana d'unes 25 cròniques per diari.

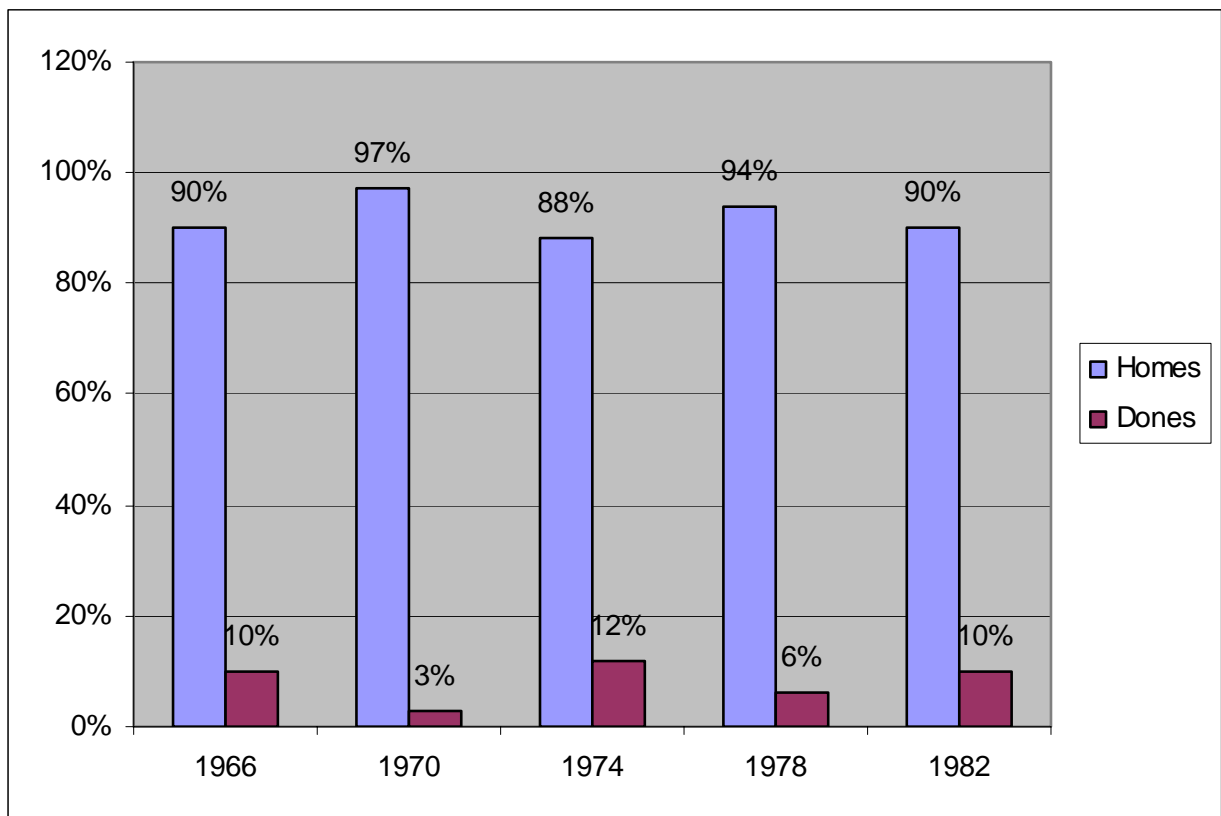
En els següents gràfics i taules es poden observar amb claredat aquestes dades.

Any	Cròniques d'homes	Cròniques de dones	Mitjana de cròniques per diari	Mitjana cròniques d'homes per diari	Mitjana cròniques de dones per diari
1966	178	11	23,6	22,3	1,4
1970	179	2	22,6	22,3	0,3
1974	211	15	25,1	23,5	1,7
1978	117	6	13,7	13	0,7
1982	111	11	17,4	15,9	1,6

Gràfic 7. Nombre de cròniques publicades segons sexe

Any	Homes cronistes	Dones cronistes	Mitjana d'homes per diari	Mitjana de dones per diari
1966	56	6	7	0,8
1970	68	2	8,5	0,3
1974	68	9	7,6	1
1978	45	3	9	0,4
1982	47	5	6,7	0,8

Gràfic 8. Nombre de cronistes per sexe

És curiós observar el que succeeix entre els anys 1978 i 1982, dates en les quals, com hem comentat abans, el nombre de cròniques publicades respecte als anys 60 ha disminuït considerablement: el nombre d'homes cronistes davalla i sembla establitzar-se, mentre que el nombre de dones cronistes i les cròniques que elles publiquen augmenten. Dit d'una altra manera, quan aquest gènere començar a no tenir tanta rellevància –*en relació sempre a la quantitat i no a la importància a nivell qualitatiu d'aquest gènere*- les dones sembla que ocupin aquest espai. Això no s'ha d'interpretar necessàriament de manera negativa. Escriure un crònica suposa un domini del llenguatge, un coneixement de les tècniques periodístiques i una gran capacitat per entendre el món que t'envolta i interpretar-lo adequadament. Per tant, l'augment de les dones en aquesta àrea no sols es pot explicar com que les dones ocupen un espai que els homes estan rebutjant sinó que també pot significar el reconeixement a la seva professionalitat. Tot i que, ens movem en un augment tan petit de les dones en aquesta àrea que aquest increment i el "suposat" reconeixement professional no és rellevant.

De fet, si ens fixem en l'índex de visibilitat, podem observar que la freqüència amb que una periodista dona publica una crònica durant tots els anys, malgrat que progressa poc a poc, contínuament essent menor que la dels homes.

Any	Homes	Dones
1966	3,2	1,8
1970	2,6	1
1974	3,1	1,7
1978	2,6	2
1982	2,4	2,2

Taula 3. Índex de visibilitat

D'altra banda, aquest petit augment tampoc queda reflectit en una millor situació professional de les dones ja que la gran majoria de les cronistes ocupen corresponsalies locals o escriuen cròniques socials. Aquest és el cas per exemple de Carmen M. Gracia (*El Noticiero Universal*), Carmiña Verdejo (*Tele|eXpres*), Marina Guarro (*La Vanguardia*), o Remei Esteban i Nin (*El Correo Catalán*), entre d'altres.

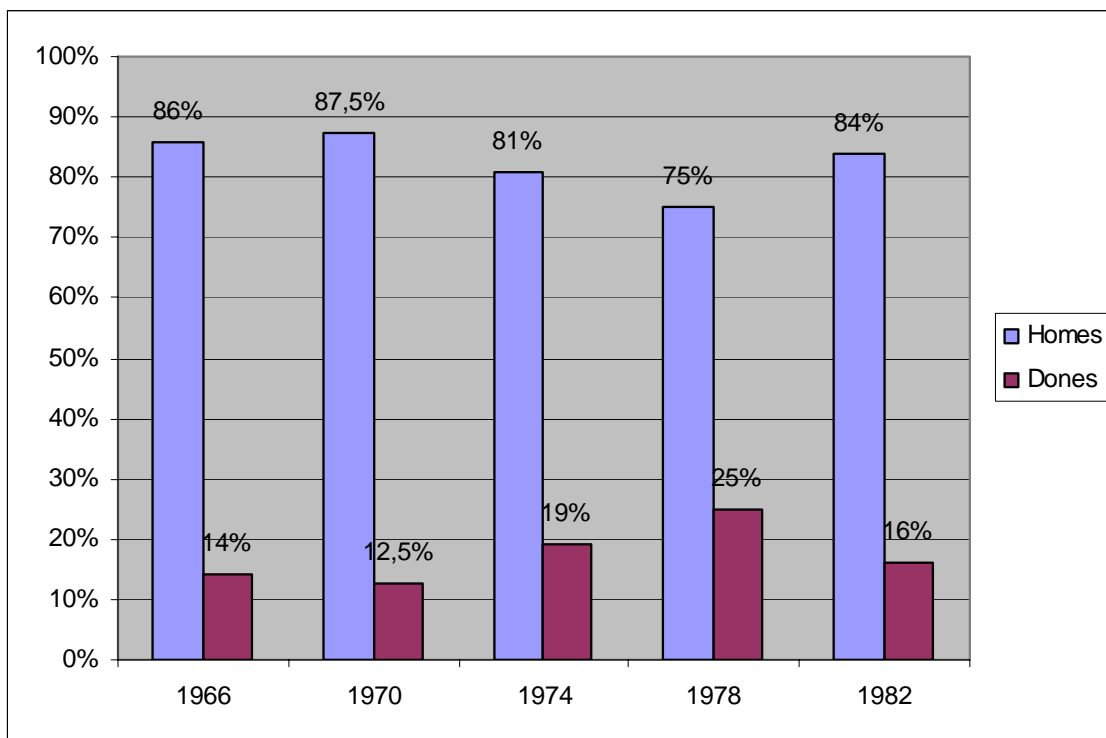
En tots els anys analitzats, només trobem un únic cas d'una dona ocupant el lloc de corresponsal a l'estranger. Es tracta de **Josefina Carabias**⁵, corresponsal a París des de l'any 1959 fins al 1967 per al diari *El Noticiero Universal*. Així, el descens que ens mostren totes les gràfiques i taules entre l'any 1966 i 1970, està condicionat per la crònica pràcticament diària -la corresponsalia a París és una de les més importants- que la, ja aleshores, veterana periodista publicava.

2.2 Les periodistes i les entrevistes

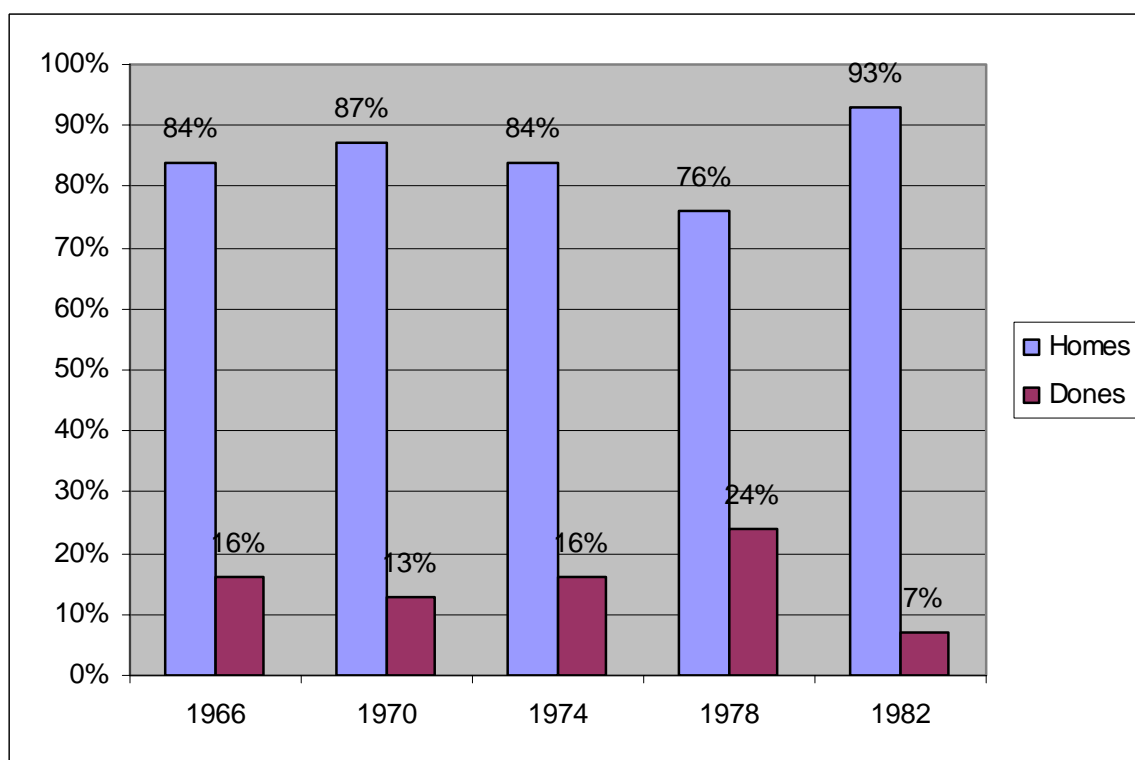
Com era d'esperar, el nombre de periodistes homes que realitzen entrevistes és molt més gran que el nombre de periodistes dones que publiquen entrevistes. De la mateixa manera, el nombre total d'entrevistes que apareixen a les pàgines dels diaris d'un o l'altre sexe reflecteixen aquesta desigualtat.

Al llarg d'aquest 16 anys el nombre de dones que realitzen entrevistes i el nombre d'entrevistes publicades per dones augmenta d'una manera progressiva encara que molt de mica en mica. Tal i com podem observar als gràfics 6 i 7 (veure pàgina següent) es produeix una corba ascendent, en el cas de les dones i una descendent en el cas dels homes. Aquesta petit increment de la presència de les dones queda interromput a l'any 1982, on la tendència canvia. Aquest fet, pot estar condicionat per qüestions de la limitació de la pròpia mostra i caldria analitzar els anys següents per poder determinar si l'any 1982 és un cas aïllat o si bé, marca un canvi de tendència.

⁵ Josefina Carabias (1908 – 1980). Durant els primers anys de la República comença a col·laborar a diversos mitjans madrilenys. A l'any 1933 és ja la cronista parlamentària del diari *Ahora*. Amb l'esclat de la Guerra Civil, ha d'exiliar-se a França i no retorna fins als anys 40. El règim la condemna a l'ostracisme i durant més de 10 anys ha de signar amb pseudònim. Després de guanyar el prestigiós premi periodístic **Mariano de Cavia**, la seva carrera professional es torna a revifar. Ocupa una corresponsalia a Washington fins l'any 1959, moment en el qual es trasllada a París. L'any 1967 torna a Espanya com una periodista consagrada. Comença a col·laborar al diari *Ya* i dirigeix la revista *Ama*. És la mare de l'escriptora i també periodista Carmen Rico-Godoy.

Gràfic 6. Percentatge per sexe d'entrevistadors i entrevistadores

Gràfic 7. Percentatge per sexe d'entrevistes publicades

És curiós, el fet que quan la tendència de les dones a publicar més entrevistes està incrementant és quan podem observar que publiquen menys sovint. Si ens fixem en l'índex de visibilitat, la mitjana en què una periodista publicava una entrevista és més gran que la dels homes durant els primers anys. Però, això s'inverteix precisament, en els anys que sembla que les periodistes tendeixen a publicar un major nombre d'entrevistes. Això pot significar que hi ha més periodistes a les quals li confien la realització d'una entrevista tot i que, probablement, no tinguin una secció fixa d'entrevistes i es dediquin a aquest gènere de manera exclusiva. Per exemple, Carmen Casas, (*El Correo Catalán*) sí tenia una secció fixa d'entrevistes, *En la cuerda floja*, que publicava diàriament; en canvi periodistes com Mary Mérida, (*La Vanguardia*), o Maria Rosa de Andrés (*El Noticiero Universal*) van publicar, dins de la secció a la que treballaven –en ambdós casos política nacional- entrevistes a representants del govern i/o de l'oposició.

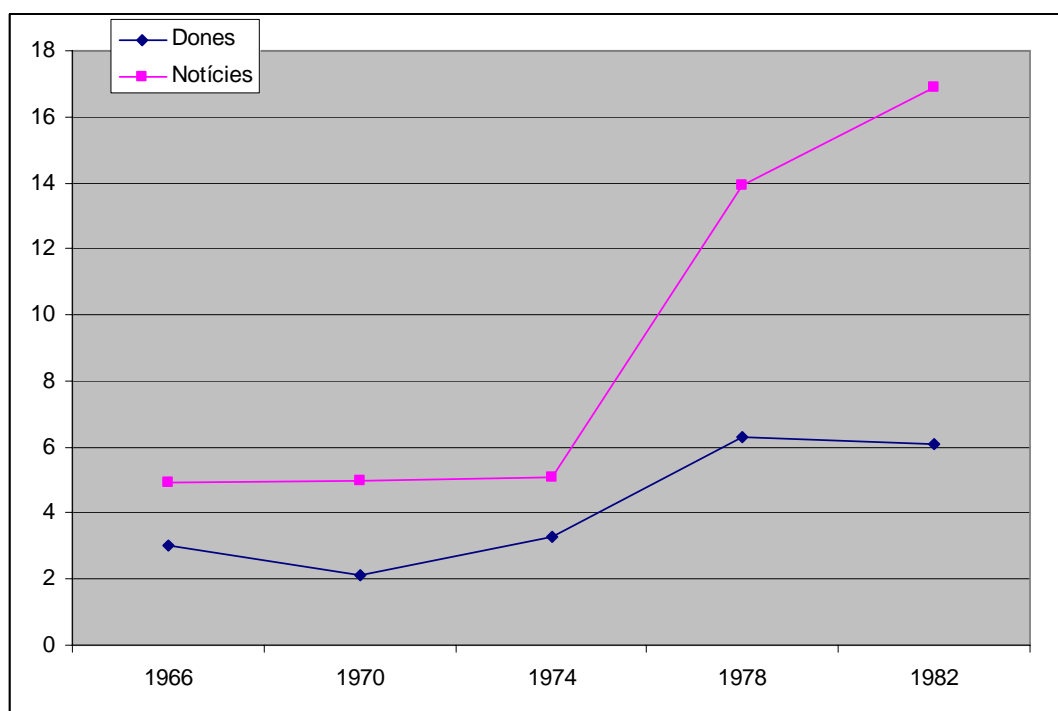
Any	Homes	Dones
1966	2,2	2,6
1970	1,9	2,1
1974	2,1	1,7
1978	2	1,8
1982	2,9	1,2

Taula 3 Índex de visibilitat

El fet que a l'any 1966, l'índex de visibilitat sigui superior al de l'any 1970 i arribi a un 16% de cròniques publicades per dones es pot explicar per una secció diària del diari *Tele/eXpres*, anomenada "Nosotras", la qual incloïa una entrevista, també diària, a una dona barcelonina i feta per una periodista. L'entrevista d'aquesta secció desapareix a l'any 1970.

2.3 Les periodistes i els textos informatius

En els textos informatius és probablement on podem observar un creixement més important del nombre de dones al llarg dels 16 anys analitzats. Entre 1966 i 1982, passem d'una mitjana 3 dones per diari a una mica més de 6, és a dir, la presència de dones es duplica. I, el nombre total de notícies publicades per dones es triplica.

Gràfic 9. Mitjana de dones periodistes i de textos informatius que publiquen per diari

El gran impuls en aquest creixement es produeix entre els anys 1974 i 1978⁶. I, malgrat que a l'any 1982 baixa una mica el nombre de dones – que com hem comentat en l'apartat de Dades Generals marca una tendència cap l'estabilització de dones periodistes col·laborant o treballant als mitjans de comunicació en els anys següents- el nombre total d'articles que escriuen continua pujant.

⁶ Cal destacar que entre els 125 articles publicats per dones a l'any 1978, el 37% corresponen a *Mundo Diario*

Aquest fet es pot veure millor amb l'índex de visibilitat

Any	Índex de visibilitat
1966	1,6
1970	2,4
1974	1,5
1978	2,2
1982	2,7

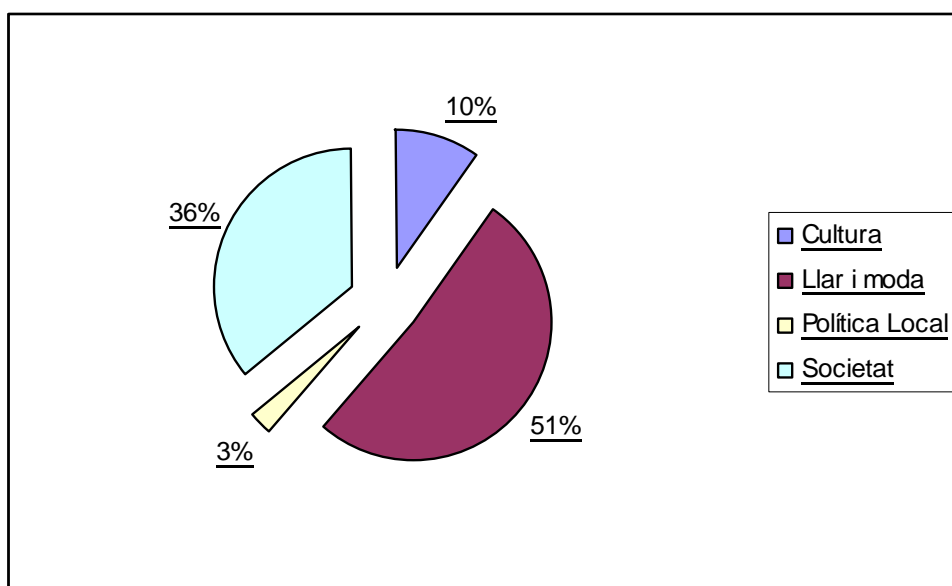
Taula 4. Índex de visibilitat

Exceptuant unes oscil·lacions que es produeixen en els anys 1970 i 1974 – i que caldria estudiar més a fons perquè tenen lloc – podem observar un augment constant de la freqüència amb què una mateixa periodista publica.

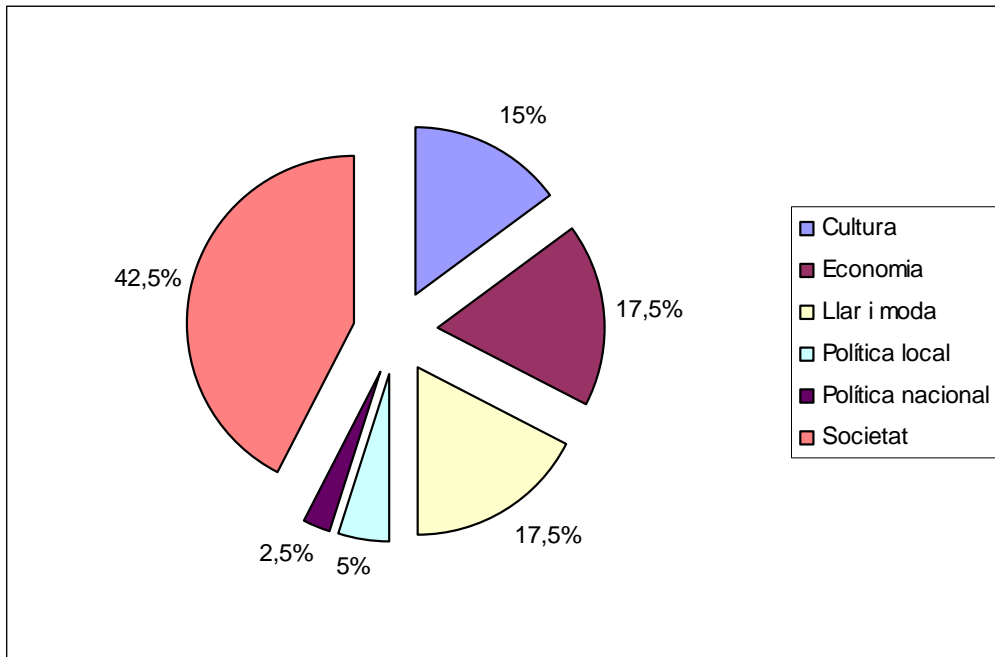
2.3.1 Seccions més feminitzades

Tant important com veure l'increment de les dones periodistes a les redaccions dels diaris és comprovar quines seccions són les que van ocupant.

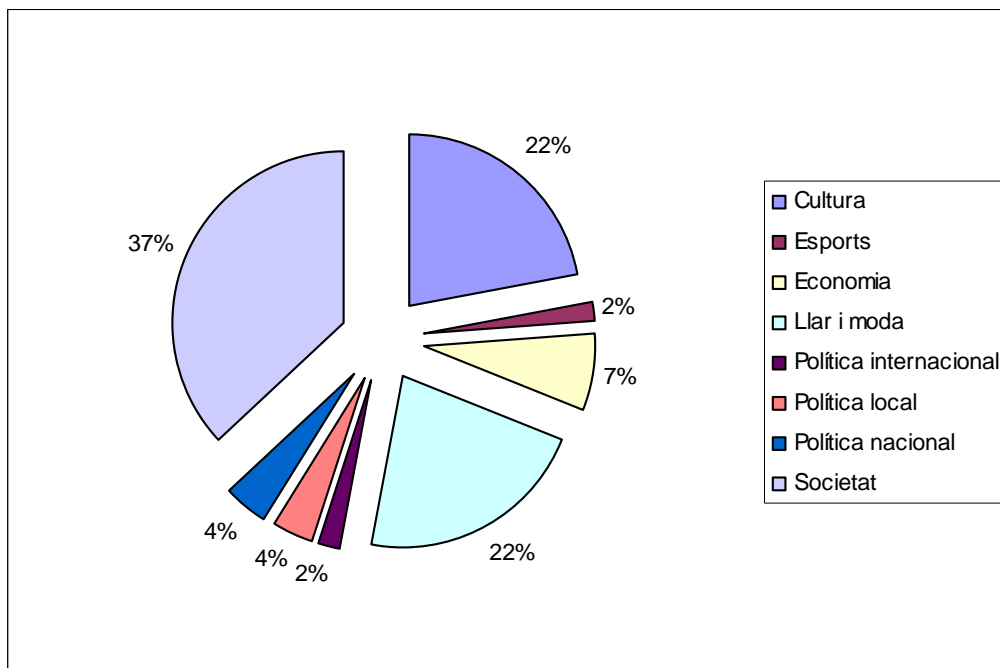
Segons podem apreciar en els gràfics, la major presència de dones a les redaccions també ha comportat que el ventall de temes sobre els quals escriguin sigui més gran. Així, mica en mica, les dones s'han anat incorporant a totes les seccions del diari.

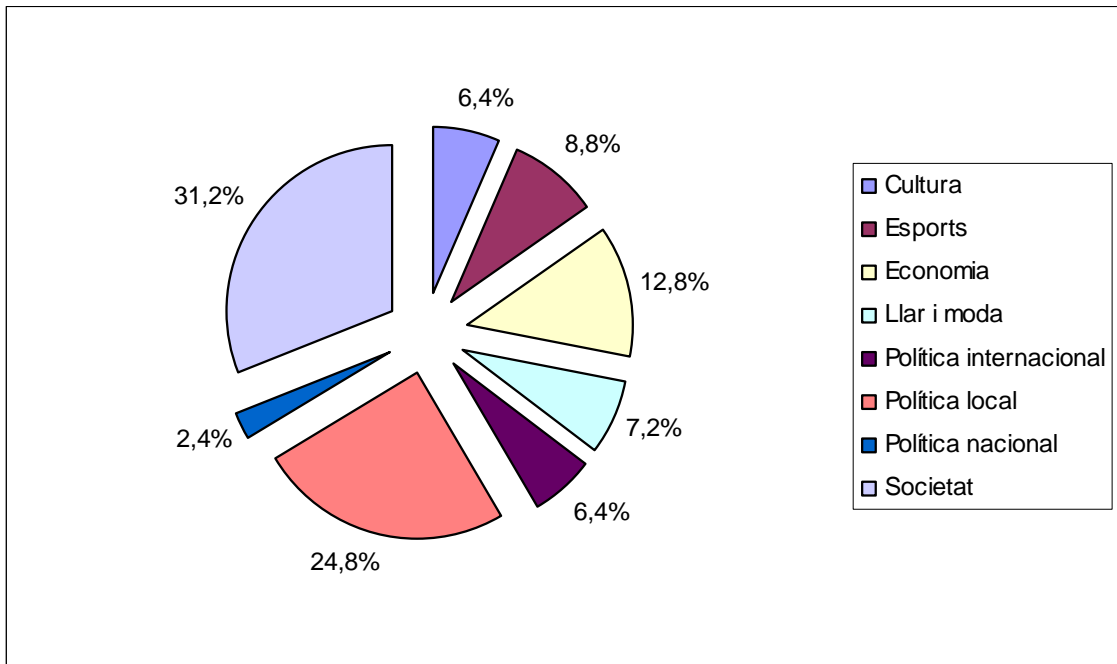
Gràfic 10. Distribució per seccions de les notícies publicades per dones a l'any 1966

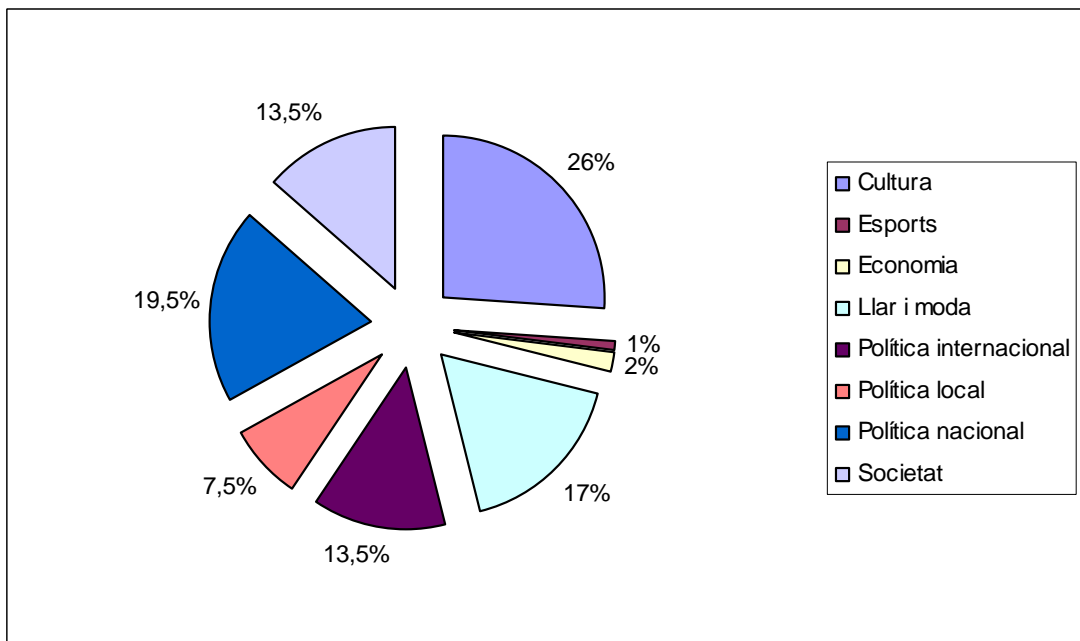
Gràfic 11. Distribució per seccions de les notícies publicades per dones l'any 1970

Gràfic 12. Distribució per seccions de les notícies publicades per dones l'any 1974

Gràfic 13. Distribució per seccions de les notícies publicades per dones l'any 1978

Gràfic 14. Distribució per seccions de les notícies publicades per dones l'any 1982

L'any 1966, més del 75% de les notícies publicades per les dones s'ubiquen a la secció de *Societat* i a la subsecció derivada d'aquesta que hem anomenat *Llar i moda* -que acull el 51% dels articles-. El 3% d'articles de la secció de *Política Local* és totalment anecdòtic i correspon a petites corresponsalies que diaris com La Vanguardia, tenien a comarques com El Baix Llobregat o El Vallès Occidental i El Vallès Oriental. Acostumen a ser petites cròniques o fins i tot breus.

Aquest fet confirma la nostra hipòtesi inicial que les dones periodistes, sobretot en els primers anys que abasta la nostra anàlisi, s'integren a les redaccions dels diaris però en seccions considerades tradicionalment femenines.

A mesura que la secció de *Llar i moda* va perdent al llarg dels anys pes específic, pèrdua que es deriva de ser una secció tendent a desaparèixer, les periodistes s'integren en les seccions de *Societat* i *Cultura*. Aquest fet, es pot observar clarament en els resultats dels anys 1970 i 1974.

En els anys 1978 i 1982, els percentatges d'articles publicats a cada secció sembla que comencen a ser menys dispers, sobretot l'any 1978. Malgrat això podem trobar dues excepcions, la secció d'economia i la secció d'esports.

En aquest sentit hem considerat oportú fer una mirada especial al que va succeir l'any 1978. En aquest any, el 37% de les notícies publicades per dones en els 9 diaris de la mostra corresponen a Mundo Diario. Per tant podem deduir, que la conjuntura d'aquesta publicació pot influir en les dades generals. Mundo Diario, com podrem veure en el següent apartat –Les periodistes en els diferents mitjans- era el diari més feminitzat: hi treballava una quantitat considerable de dones distribuïdes en totes les seccions, fins i tot, economia i esports, i que publicaven amb força regularitat. Probablement és per aquest motiu que el percentatge de gairebé el 9% i més de 12% en articles d'esports i economia que, tot i no ser molt gran, contrasti amb l'1% i el 2% de l'any 1982. A més, aquest diari, també, donava molta importància als temes locals –no podem oblidar que en aquests anys els moviments veïnals estaven molt actius i estaven a punt de constituir-se els primers ajuntaments democràtics, l'abril de 1979- i per això, probablement el percentatge d'articles signats per dones en *Política local*, sigui tan rellevant en aquest període.

Aquesta conjuntura especial de l'any 1978, ens fa pensar que la ubicació real de les dones en les redaccions s'assembla més als resultats que mostra el gràfic de 1982. És a dir, que la distribució en seccions que veiem a aquest darrer any podria aplicar-se de manera generalitzada a més mitjans de comunicació.

Així podríem dir, per concloure, que al final de la transició política i de l'etapa de canvis socials que aquesta va representar, el gruix de les dones es troben a la secció de *Cultura* i de *Societat* -la suma dels articles de la secció llar i moda i societat a l'any 1982 dóna un percentatge de 30,5% del total.

3. LES PERIODISTES EN ELS DIFERENTS DIARIS

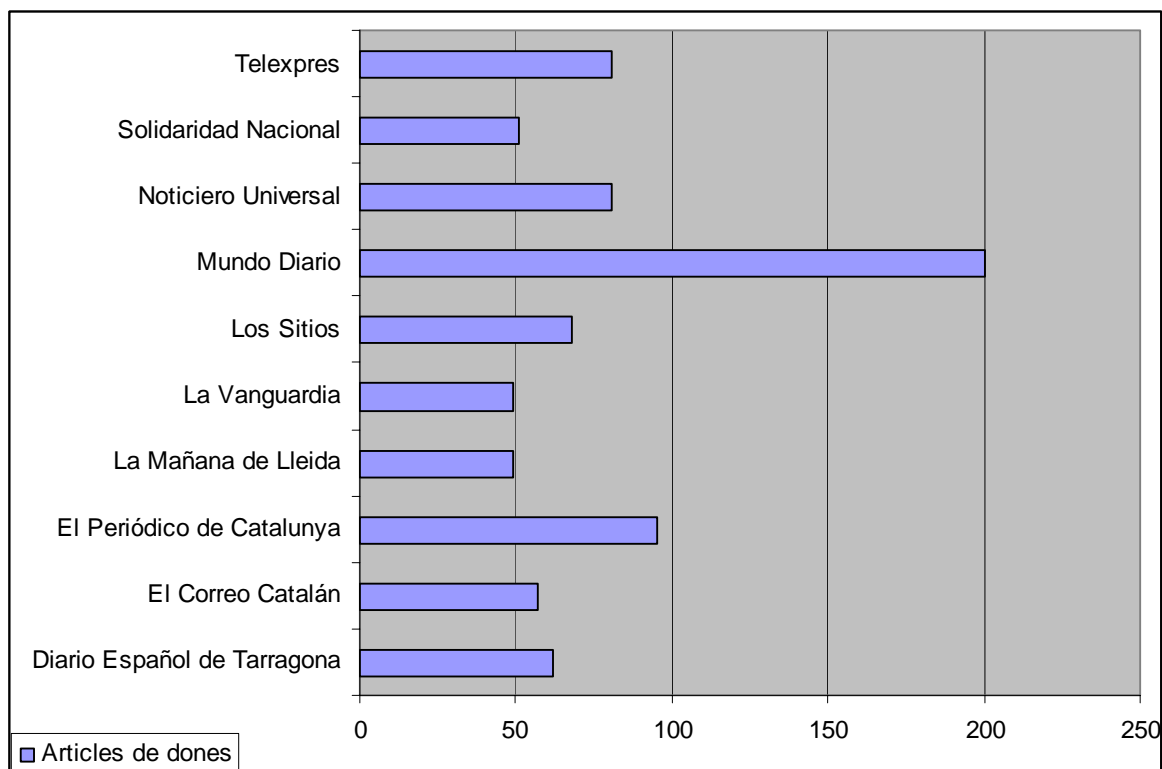
En aquest apartat intentarem veure com evoluciona la tasca de les dones periodistes en cada mitjà. La hipòtesi de treball va encaminada a observar en quin dels 10 diaris analitzats, el treball de les dones era més visible, i no a afirmar quin dels diaris disposa d'un percentatge més grans de dones a les seves plantilles.

Donat que no tots els diaris analitzats es van publicar durant tot el període que engloba aquesta investigació, i que no tots els diaris tenien el mateix número de pàgines ni, per tant, el mateix nombre d'unitats informatives, ha calgut realitzar una ponderació per poder comparar quin d'ells publica més textos signats per dones.

La base d'aquesta recerca són les unitats informatives, és a dir, els articles publicats. En total hem analitzat 4.983 articles signats per dones i homes. El percentatge d'aquests que corresponen a cada diari és el següent:

- <u>Diario Español de Tarragona</u>	5,8%	(dels quals 36 articles firmats per dones en els anys 1966, 1970, 1974, 1978,1982)
- <u>El Correo Catalán</u>	16,3%	(dels quals 94 articles firmats per dones en els anys 1966, 1970, 1974, 1978,1982)
- <u>El Periódico de Cataluña</u>	5,9%	(dels quals 56 articles firmats per dones en els anys 1982)
- <u>La Mañana de Lérida</u>	4,3%	(dels quals 21 articles firmats per dones en els anys 1966, 1970, 1974, 1978,1982)
- <u>La Vanguardia</u>	23,7%	(dels quals 117 articles firmats per dones en els anys 1966, 1970, 1974, 1978,1982)
- <u>Los Sitios</u>	4,7%	(dels quals 32 articles firmats per dones en els anys 1966, 1970, 1974, 1978,1982)
- <u>Mundo Diario</u>	4,5%	(dels quals 90 articles firmats per dones en els anys 1974 i 1978)
- <u>El Noticiero Universal</u>	13,2%	(dels quals 107 articles firmats per dones en els anys 1966, 1970, 1974, 1978,1982)
- <u>Solidaridad Nacional</u>	10,1%	(dels quals 51 articles firmats per dones en els anys 1966, 1970, 1974, 1978)
- <u>Tele/eXpres</u>	11,1%	(dels quals 94 articles firmats per dones en els anys 1966, 1970, 1974, 1978)

Tenint en compte el nombre total d'articles firmats per dones que hem trobat a cadascun dels diaris i extrapolant les dades al percentatge que ocupen cada diari dins del total de la mostra els resultats obtinguts els podem observar en el següent gràfic:

Gràfic 15. Extrapolació d'articles publicats per dones per diari

El Mundo Diario és el diari que més articles signats per dones mostrava a les seves pàgines, superant en més del 100% a El Periódico de Catalunya, el diari que el segueix immediatament. Tele/eXpres i El Noticiero Universal empaten en el tercer lloc.

Aquests resultats mostren una altra realitat: en els diaris que neixen després de la Llei Fraga i que tenen una línia editorial més progressista, el treball de les dones en les seves redaccions és més rellevant. Mundo Diario neix l'any 1974 i El Periódico de Catalunya a finals de la dècada del 70, en plena transició política. Tot i això, però, aquesta conclusió no es pot afirmar categòricament. El diari Tele/eXpres, de caire progressista, empata amb El Noticiero Universal, de caire més conservador, i els nombre d'articles que publica cadascun d'ells es troba en la mitjana obtinguda dels resultats dels 10 diaris.

La Vanguardia juntament amb La Mañana de Lérida són els pitjors situats.

El cas de La Vanguardia és significatiu. El diari incorpora any rere any treballs periodístics firmats per dones. Així, passa de tenir només 6 articles publicats per dones a l'any 1966 a publicar-ne 37 al 1982. Per tant, podríem considerar que ha experimentat un progrés considerable. En canvi la nostra anàlisi constata que en termes relatius a la grandària i importància del diari –tenint en compte el nombre de pàgines de cada número, les dimensions de la seva redacció... etc.- el pes específic de les dones en aquest mitjà és dels més baixos.

D'altra banda, si comparem els tres diaris d'abast més local – Los Sitios, Diario Español de Tarragona i La Mañana de Lérida- observem que al llarg d'aquests 16 anys el comportament de cada diari és completament diferent. Los Sitios obté el millor posicionament de tots tres diaris. Però mentre els altres dos, al llarg dels anys, la presència de les dones augmenta progressivament, sobretot al diari publicat a Tarragona, la presència de les dones a Los Sitios va davallant fins el punt de no publicar cap article signat per una dona en els 2 darrers anys analitzats. Per tant, malgrat que La Mañana de Lérida treu un dels pitjors resultats a nivell global, en el conjunt de la seva evolució al llarg dels anys podem dir que va creixent el nombre de periodistes dones.

Si en fixem en l'índex de visibilitat veurem que –malgrat algunes excepcions- la freqüència amb què una dona publicava a cada diari no varia gaire ni a cada diari ni al llarg dels anys.

Diari	1966	1970	1974	1978	1982
Diario Español de Tarragona	0	1	4,3	1,6	2,3
El Correo Catalán	1,4	1	1	3,5	2,6
El Periódico de Cataluña					4,3
La Mañana de Lérida	1,0	1,3	2	2,3	2
La Vanguardia	2,0	1,7	2,8	2,6	1,9
Los Sitios	1,7	5,3	5	0	0
Mundo Diario			3,8	2,4	
Noticiero Universal	1,8	2,6	2	2,3	2,4
Solidaridad Nacional	5,2	11	2,6	1	
Tele/eXpres	4,1	2,8	2	2,4	

Taula 5. Índex de visibilitat de cada diari al llarg dels anys

Algunes conclusions:

- A mesura que el nombre de dones a les publicacions augmenta, el nombre d'articles que publiquen de mitjana cadascuna d'elles, disminueix. Per exemple, a Mundo Diario, a l'any 1974 només hem trobat 8 dones que van escriure 31 articles. I, quatre anys més tard, el nombre de dones a la seva plantilla ha augmentat fins a 25 i van escriure 59 articles. És a dir, el nombre d'articles per dona davalla del 3,8 a 2,4. Aquest és també el cas per exemple de Tele/Expres.
- En els diaris on la presència de les dones és més petita, els articles que cadascuna d'elles escriu és més gran. Aquest fet succeeix sobretot durant els primers anys analitzats. És el cas de Solidaridad Nacional i Los Sitios. Pel que fa al primer diari a l'any 1966 només hem trobat 5 dones que escriuen entre totes 26 articles; a l'any 1970, a Los Sitios apareixen 11 articles de dones i tots van ser escrits per la mateixa periodista. Això ens fa pensar, que la vàlua professional d'aquestes periodistes dins la redacció del seu diari estava més reconeguda.

4.- CONCLUSIONS

Una de les primeres conclusions que podem extreure d'aquesta recerca és que els canvis socials i polítics que viu Espanya durant el període comprès entre finals dels franquisme i els primers anys de la transició i que faciliten la incorporació de les dones al món laboral tenen la seva repercussió en les redaccions dels mitjans.

El nombre de dones a les plantilles dels diaris es duplica durant aquests 16 anys, així com també el nombre d'articles que les periodistes signen. Aquest augment es produeix sobretot a la dècada dels 70 i perd empenta a partir de la dècada dels 80. Seria interessant poder analitzar els anys següents per veure com es continua desenvolupant la incorporació de dones a les plantilles dels mitjans: si s'estabilitza o manté un creixement progressiu.

Tradicionalment, les dones periodistes han ocupat seccions dels diaris considerades femenines. Això es pot veure clarament en els resultats de l'any 66, segons els quals més de la meitat dels articles escrits per dones s'ubicaven a la secció de Llar i moda. Durant aquests anys, podem apreciar com, de mica en mica, el ventall de temes sobre el qual informen les dones i, les seccions a les que es van incorporant s'amplien. Però, tot i això, el gruix de les dones s'incorporen en les que podríem anomenar "seccions blandes" del diari com poden ser cultura i societat. En canvi, en les seccions tradicionalment més masculines, com els esports, la política i l'economia, la presència de les dones és molt minsa. Aquesta constatació no ha resultat cap sorpresa ja que només cal sentir les retransmissions esportives que es realitzen a la televisió i a la ràdio i llegir les seccions d'economia o política de qualsevol diari per adonar-se que avui dia, 30 anys després, encara sembla que es reproduïx aquesta mateixa situació.

De la mateixa manera, no observem canvis significatius respecte a aquelles persones o periodistes de referència a l'hora d'analitzar l'actualitat: els homes elaboren la majoria d'articles d'opinió que es publiquen. Aquest fet podria estar justificat si tenim en compte la poca presència en determinats sectors professionals i laborals de les dones: si un percentatge a considerar d'articles d'opinió es demanen a experts i no hi ha dones expertes és normal que el percentatge d'articulistes homes sigui majoritari. Fins i tot, les periodistes que van

protagonitzar aquesta època i a les quals hem preguntat sobre la qüestió afirmen que no podien consultar a dones “perquè no n’hi havia o n’hi havia molt poques”. De tota manera, és interessant assenyalar que al llarg d’aquests anys, no es produeix cap canvi significatiu al respecte de qui signa els articles d’opinió; cosa que és comprensible, si tenim en compte que encara avui dia, al segle XXI una de les reivindicacions per part de periodistes, associacions i institucions és la necessitat de consultar a més dones expertes quan des dels mitjans necessiten la veu d’un especialista en un tema.

No podem confirmar una altra de les nostres hipòtesis: els diaris amb una tendència ideològica més progressista i nascuts després de la Llei Fraga incorporen amb més facilitat les dones dins les seves redaccions. Expectuant Els Mundo Diario, el comportament dels diaris varien d’una manera significativa.

És necessari fer una menció a part al diari Mundo Diario. Els resultats d’aquest diari, comparant-los sobretot amb els de la resta de l’època, pràcticament el converteixen en un model de diari pel que fa a la discriminació per qüestió de sexe. Hem pogut comprovar que era el diari amb un major nombre de dones a la seva redacció i amb major nombre d’articles publicats per dones. De la mostra analitzada, el 26% dels articles publicats en els anys en què Mundo Diario sortia al carrer, li pertanyien. Per tant, es tracta d’un diari del qual podem afirmar que feia visible el treball de les seves periodistes i que en la seva redacció hi havia un percentatge femení important. I on el tracte, tal i com ens han comentat les periodistes amb les quals hem parlat era el mateix per els homes i per les dones periodistes. Seria, molt interessant, poder estudiar amb més deteniment i d’una manera més qualitativa aquest diari.

Caldria analitzar amb profunditat els casos dels diaris que han extret uns resultats negatius, com per exemple La Vanguardia. Probablement, la causa la podríem trobar en la mateixa conjuntura de la pròpia publicació: una estructura més jerarquitzada pròpia d’un diari que té una llarga tradició, amb una plantilla molt consolidada i unes rutines a l’hora de treballar molt marcades. Això contrastaria amb els nous diaris que veuen la llum i que responen a noves inquietuds i amb ganes de fer les coses de manera diferent i, per tant, més oberts als canvis.

D'altra banda, la hipòtesi inicial que manifestava la possibilitat que en els diaris d'abast més local o petit –sobretot els que no es publicaven a Barcelona- les dones tinguessin més facilitats per incorporar-se a les redaccions ha resultat no ser certa.

En canvi i per acabar, hem pogut comprovar un fet que en un principi no estava contemplat: als diaris més locals o petits i en aquells on la presència de les dones era minoritària, aquestes tenien un pes més grans dins les redaccions, és a dir un reconeixement més gran, i realitzaven una feina més polivalent. Periodistes com Carmen de Eulate de *Solidaridad Nacional* o María Alonso de *Los Sitios*, signaven articles per sobre de la mitjana de la resta de periodistes i aquests no estaven emmarcats sempre en la mateixa línia, tant podien escriure de moda com d'economia o signar articles d'opinió.

Aquesta polivalència va anar desapareixent a mesura que més dones es van anar incorporant a les redaccions.

LA VEU DE LES PERIODISTES

Tant valuós com analitzar quina era la realitat de les dones en les redaccions del mitjans de comunicació és conèixer l'experiència de les periodistes; escoltar les seves veus.

Cinc periodistes ens han deixat endinsar-nos en la seva memòria i ens han explicat les il·lusions, esperances, les alegries que d'aquells anys de canvis... però també de les frustracions i dificultats de ser periodista i dona.

Les periodistes

- **Marina Bru**

Va néixer a Lleó i viu a Catalunya des del 1961.

Ha estat directora de la revista Materiales (Estudios marxistas) i Noche y Día; cap de premsa de l'Ajuntament de Sant Boi; directora de Ràdio Sant Boi i vicepresidenta del Consell Assessor de RTVE a Catalunya, entre d'altres responsabilitats.

També va participar en la lluita feminista des del Diario Femenino.

Ha estat redactora de la Gaceta Mundo Ilustrado o Europa, i ha col·laborat a diversos diaris com el Diario de Barcelona.

La Generalitat de Catalunya li va atorgar la Creu de Sant Jordi l'any 2003 i va ser guardonada l'any 2002 amb el premi Rosa del Desert en reconeixement a la seva trajectòria professional, concedit per l'Associació de Dones Periodistes.

Actualment és la presidenta de l'Associació Nacions Unides d'Espanya (Anue) i vicepresidenta del Consell Català del Moviment Europeu.

- **Teresa Rubio**

Va decidir dedicar-se al periodisme quan poc més de dues dones escrivien als diaris. I va començar a exercir de periodista quan ni tan sols hi havia lavabos per senyores a les redaccions dels diaris. Algun que altre directiu de mitjans no va voler que treballés a la secció de successos "*perquè cap senyoreta escriu sobre això*". Però la seva carrera la va desenvolupar dedicant-se al que més li agradava: el periodisme de carrer. Va publicar en temps de la dictadura sobre les queixes i

les reivindicacions veïnals. Esquivant hàbilment, en més d'una ocasió, la censura, va exercir un periodisme contrastat però crític amb el poder, donant veu a la ciutadania i la classe treballadora. Primer va ser al diari Diari Tele/Expres (1964 – 67) pel qual enviava cròniques des de Paris. Després al Diario Femenino (1968). Més tard al Mundo Diario. Va continuar al Diario de Barcelona. I l'any 1978, es va incorporar al El Periódico de Cataluña fins l'any 2002 en què es va jubilar.

- **Sara Masó**

Llicenciada per la Universitat Autònoma de Barcelona l'any 1976. Després de publicar diversos llibres a l'editorial Bruguera, va ser redactora del Diario Femenino, on hi va començar a col·laborar amb una novel·la seriada titulada *Un juego cruel*. Quan aquesta publicació va tancar, va passar a ser redactora d'informació local de Mundo Diario i a l'any 1980, quan va tancar aquest diari, va passar a col·laborar a la secció d'espectacles de La Vanguardia. Va ser cap de premsa del districte de Gràcia, de l'Ajuntament de Barcelona i posteriorment, membre del departament de premsa del consistori barceloní. Destaca el seu llibre *La imprudència del Titànic* (Ed. La Campana). Mentre l'escrivia, va descobrir que en el vaixell enfonsat hi viatjaven quatre catalans i es va posar en contacte amb ells o els seus familiars. Actualment col·labora amb la revista Capçalera, editada pel Col·legi de Periodistes de Catalunya i està a punt de presentar un altre llibre *Els mars del meu avi* (Ed. Noray) que recull viatges mariners del capità Salvador Maristany –el seu avi- i la seva intervenció en la guerra de Cuba, en què va trencar el bloqueig de l'esquadra ianqui a l'illa amb el vapor Montserrat junt amb el capità Deschamps.

- **M. Eugènia Ibáñez**

Nascuda a Barcelona en ple franquisme (1946), llicenciada en Història Contemporània, M. Eugènia Ibáñez va decidir estudiar periodisme sense una idea clara del què significava aquesta professió. Va estudiar a l'escola del CICF i un any abans d'acabar els estudis va passar a formar part de la plantilla del Diario Femenino, on va iniciar la seva llarga trajectòria professional.

A *Mundo Diario* va començar a treballar a la secció de Barcelona, informació de barris, com llavors se li anomenava. Va arribar a ser subdirectora d'aquest diari i després de la crisi del Grupo Mundo va passar a treballar a la *Hoja del Lunes* (1980), i dos anys més tard a *El Periódico de Cataluña*.

Ha estat vocal de l'antiga *Asociación de la Prensa* (1977); directora de premsa de voleibol durant els Jocs Olímpics de 1992 i professora associada de la Facultat de Ciències de la Comunicació de la Universitat Autònoma de Barcelona. Actualment col·labora a la revista *Dones*, que edita l'Associació de Dones Periodistes de Catalunya.

- **M. Àngels López**

Va començar a treballar l'any 1972 al *Diario Femenino*, on va realitzar diferents tasques. Després, ja a *Mundo Diario* va ser l'encarregada fins l'any 1980 de la informació laboral. Va treballar com a redactora a *Nueva* i *Hogar y Moda*, ambdues ja desaparegudes i al també desaparegut *Noticiero Universal*. A l'any 1987, entra a la plantilla de *El Periódico de Cataluña* on primer va tractar temes d'educació i, més endavant, va passar a treballar a la secció de Catalunya, on encara hi treballa.

LA VEU DE LES PERIODISTES

Cadascuna de les nostres protagonistes van arribar al periodisme per camins diferents: algunes van començar a exercir un cop ja casades, altres des de ben joves ja tenien clar que es volien dedicar a la professió.

La diferència d'edat entre unes i altres, tot i que pugui semblar estreta, els va fer viure i patir situacions diverses que, i fins i tot, poden semblar, contradictòries... i és que les coses en aquest país van canviar molt en pocs anys. Tot seguit en un interessant col·loqui, expliquen les seves vivències en àmbits com:

la família, els estudis, la incorporació al món laboral, cuidar les criatures, els companys de feina, exercir la professió, la censura, la lluita feminista, el periodisme.

1.- *I d'això et guanyares la vida?* (La família)

Teresa Rubio: Jo no vaig tenir cap problema. A casa meva no sé si ho van entendre massa, però em van deixar fer. Després sí que vaig tenir alguns problemes dins la professió.

Sara Masó: Jo vaig arribar al periodisme des de la literatura. M'agradava molt escriure. Havia publicat llibres a l'editorial Bruguera. Va coincidir que la meua germana, *M. Àngels Masó*, era la directora de *Diario Femenino* – i em va demanar d'ajudar-la unes hores al matí, després ja vaig passar a treballar-hi també les tardes. Jo estava casada i tenia dos nens i no vaig tenir mai cap problema. Tot al contrari, al meu marit li agradava que fes de periodista. Vaig passar del *Diario Femenino* a *Mundo Diario* fins que va tancar el diari.

M. Eugènia Ibáñez: A casa no entenien gaire què era el periodisme. Crec que no ho van entendre massa i dubtaven que em pogués guanyar la vida treballant com a periodista, però no em van posar mai cap objecció.

Marina Bru: Jo el que realment volia fer era anar a “La Escuela de Cinematografía”, però la filla d'una família del “barrio de Salamanca”... una família

progressista... això era... on anaven “los rojos”... i no sols els “rojos”... era on anaven les putes. I em van dir un no rotund. I aleshores els vaig dir “Doncs, a l’escola de periodisme”, i això, als meus pares els hi va semblar una mica millor.

2. – Aquells professors d’abans (Els estudis) i.

Marina Bru: A l’escola de periodisme a Madrid hi havia un professor, no recordo el nom, que impartia formació política. Imaginat el que era! ... ell era membre de La Falange... i tenia especial mania a les dones. A classe, va haver un debat sobre el Rock and Roll, al que titllaven de pornogràfic i que embriagava els sentits. Llavors jo vaig dir, de forma innocent, ...bé no ho he estat mai d’innocent, 70 o 100 anys abans el vals també embriagava els sentits. I el professor es va callar em va mirar i sense contestar-me va dir: “Fuera!! i em va fer fora de classe. Des d’aleshores em coneixien a l’escola com la defensora del vals.

Teresa Rubio: A l’escola de Periodisme, ja d’aleshores, hi havia forces noies. Els mateixos professors ja intentaven marginar-nos dient que les noies no podíem fer crítica de qualsevol cosa com per exemple de toros. “Cómo vais a entrar vosotras al vesturio a ver como el torero se viste y se desviste”. Tampoc podíem dedicar-nos a la informació d’esports, segons el professor Manolo del Arco. Et deien aquestes coses, intentaven maquinat-te des de l’escola.

....d’en mica en mica els temps canvien

M. Eugènia Ibáñez: Vaig començar a estudiar a l’escola del CIF, que era de l’Església. En aquells moments era l’única escola de periodisme que hi havia a Barcelona. Érem moltes noies, no arribàvem al 50% però érem moltes dones. Ens vam trobar amb un professorat molt progressista, com en Josep Pernau, Santiago Nadal. Bricall...

Sara Masó: Jo vaig fer la carrera treballant ja al diari. Després d’haver publicat els llibres i d’haver entrat al *Diario Femenino*. Vaig fer la carrera a la primera promoció de Periodisme de la Universitat Autònoma de Barcelona. L’ambient de

l'Autònoma, molt progressista, em va proporcionar una manera de viure i de veure les coses, amb molta ètica i companyerisme.

3.- Una dona treballant !!! (La incorporació al món laboral)

M. Eugènia Ibáñez: Crec, que almenys al meu curs, totes les que vam acabar el curs, i volíem treballar, vam trobar feina de seguida, almenys en premsa diària, i si no en el que fos. [...] Jo vaig començar a treballar ja abans d'acabar la carrera.

Teresa Rubio: Del meu curs, en canvi, un anys abans que la M. Eugènia, només vam treballar dues dones: jo i la Maria Elena Monràs Sender, que va ser durant molts anys realitzadora a TVE, primer a Miramar i després a Sant Cugat.

[...] Recordo que en la primera etapa de Mundo Diario va haver-hi una anècdota d'una dona que estava treballant al diari i el gerent de l'empresa va dir que a aquesta senyora no la podien posar en plantilla perquè ja tenia la seguretat social del seu marit, perquè era una senyora casada.

[...] També recordo quan vaig entrar al Diario de Barcelona a l'any 74. Vam entrar juntes la Margarita Rivière i jo. I recordo que va sortir una nota a la tercera pàgina del diari: "*dos primeras periodistas redactoras*". A l'any 1974! La Margarita i jo estàvem horroritzades. Doncs allò ho va escampar Efe per tota Espanya i es va publicar en diaris de províncies de tot arreu. No érem als anys 50, sinó l'any 74, un any abans de morir Franco!

... Una dona?... doncs a escriure de moda

Teresa Rubio: En aquella època et proposaven si volies fer de redactora de moda i jo els deia que no m'interessava gens. Van ser uns anys una mica "raros".

Marina Bru: A Madrid estava treballant com a suplent del que aleshores era el crític de cinema. Moltes vegades feia la seva feia però no m'importava perquè m'encantava anar al cine. Després quan en vaig casar i vaig venir a Barcelona va ser molt dur treballar. La família del meu marit no coneixia aquest món i no podien ajudar-me. Els amics em van ajudar però la veritat que em va costar bastant. I

vaig haver de recórrer a revistes de moda, la que editava el Centro Moda que era l'organisme del gremi de la confecció.

... I qui té cura de les criatures?

M. Àngels López: Quan, el 1972, vaig arribar a Diario Femenino de la mà de la Rosa Piñol, em vaig entrevistar amb el Ramon Solanes que era el director. Dos anys després, el 1974, la capçalera ja era Mundo Diario. La meva tasca, és molt graciós, va consistir en inventar-me i redactar les cartes al director perquè no eren suficients les que arribaven dels lectors, i també fer els horòscops.

Durant l'entrevista, en Ramon Solanes em va preguntar si estava promesa o tenia xicot. Aquesta pregunta em va sobtar tant!!! De seguit vaig pensar que segur que si fos un noi no m'ho hauria preguntat mai. Li vaig dir que no, perquè vaig pensar que no tenia perquè explicar-li la meva vida privada i al cap de tres mesos vaig trucar a la porta del seu despatx per dir-li que em casava.

Sara Masó: Quan la meva germana va marxar de Diario Femenino i se'n va anar a treballar a La Vanguardia el director em va cridar i em va proposar quedar-me al diari encara que marxés la meva germana. Llavors em va preguntar si tenia fills. Li vaig dir que sí, que en tenia 2. "I quants anys té el petit?", em va preguntar. Quan li vaig dir que tenia deu anys em va respondre: Ah! Així ja no en tindràs més.!!! Vaig sentir-me una mica... No és que jo pensés en tenir-ne més però semblava que et possessin un impediment. Ràpidament vaig pensar que si hagués estat un home no m'ho haguessin preguntat mai això.

M. Àngels López: Vaig tenir dues criatures molt seguides, amb disset mesos de diferència. Quan vaig passar a ser periodista i mare de dos fills i alguna vegada arribava una mica tard, encara que només fossin uns minuts, sempre hi havia una persona, el sotsdirector del diari, que preguntava als companys si tenia algun nen malalt.

4.- *Ens anem de copes junts (L'ambient a la redacció. Els companys)*

M. Àngels López: A la redacció vaig trobar un ambient de companyerisme, de igual a igual. Sí que vaig viure algunes anècdotes, pinzellades de masclisme, per part, sobretot, de la gent que manava als mitjans d'aleshores. Però que en cap cas va provocar la possibilitat de perdre la feina.

M. Eugènia Ibáñez: Jo no em vaig sentir mai discriminada per la meva condició de dona. A les redaccions en aquella època jo em sentia menys discriminada que m'he sentit després quan a les redaccions m'he manifestat en contra d'algun comentari d'algun company o d'algun contingut del diari. En aquell moment hi havia una ètica, una postura política i un sentit crític, que ara no hi és, i que implicaven un respecte total i absolut vers la condició de la dona. Això ha canviat. Ara és considera normal utilitzar una dona despullada amb les formes més variades i amb els objectius més diversos o menysprear a una dona de forma subtil o fer comentaris masclistes en una redacció. No vull dir que això sigui generalitzat, però existeix. En aquella època, a la redacció, ningú no s'atrevia a fer cap comentari que pogués molestar a una dona.

Marina Bru: Crec que el companyerisme entre homes i dones era més fàcil, potser perquè estaven tots en una situació difícil. He treballat amb homes i amb dones. Ho he viscut en la meva pròpia carn i ho he notat després. En aquell moment hi havia com una mena d'alto el foc entre homes i dones per poder estar tots junts i lluitar per aconseguir i consolidar la democràcia. Ara tot és molt més complicat.

5.- Em pregunta vostè, senyoreta?

Els problemes no venen sempre dels caps (Exercir la professió)

Marina Bru: Varem ser molt ingènues perquè varem anar a Diario Femenino, realment amb un fort ímpetu, amb unes ganes de treballar i de fer un periodisme completament diferent al que ens arribava i ens vàrem trobar amb alguns directius i amb les esposes d'alguns directius que ens feien la vida impossible. Per exemple, la dona d'un d'ells volia obrir el diari i trobar la informació que a ella l'interessava, moda i coses així, i ens obligava a fer-ho. Nosaltres volíem elaborar altres informacions.

M. Eugènia Ibáñez: Jo, els primers anys, vaig fer bàsicament informació municipal, el que en aquella època en dèiem informació de barris. Llavors els problemes dels barris eren la manca d'equipaments, de serveis, transport, carrers sense asfaltar... faltava de tot, i informar sobre totes aquestes mancances era una forma d'anar contra el règim. Per primera vegada aquella gent es va trobar en què els diaris els escoltaven i, a més a més, tenien com a interlocutores dones i jo crec que a les dones que fèiem informació municipal ens rebien millor del que podrien rebre a un home perquè es trobaven amb una doble sorpresa: la bona recepció de la seva informació i que sortia publicada i la condició de dona de les periodistes amb les que tractaven. Jo no vaig tenir mai cap problema a l'hora d'exercir la meua feina com a periodista.

M. Àngels López: El mateix sotsdirector que preguntava si jo tenia fills malalts quan no arribava a l'hora habitual, em canviava les informacions sempre que l'interessava, per exemple quan va haver el conflicte de Motor Ibèrica. Jo informava de les dones de Motor Ibèrica que s'havien tancat a l'Església de Sant Andreu del Palomar, al barri barceloní de Sant Andreu i em va retreure que utilitzés la paraula "dones" quan en realitat eren les "esposes" dels que feien la vaga. En aquest tipus d'històries sí que és veritat que hi havia intervenció en la informació que elaboràvem els i les periodistes.

[...] Una vegada vaig anar a fer una entrevista a un candidat a regidor de districte municipal i al veure'm em va dir: "A ver, dígame usted que le han dicho que me tiene que preguntar"

Teresa Rubio: En una ocasió havia d'elaborar un tema sobre la situació dels pescadors de Barcelona, que ho estaven passant molt malament, i encara que havia procurat parlar amb els pescadors, em va tocar entrevistar al president de la *Confraria de Pescadors* que aleshores era també conseller en l'equip "Porcioles", i era qui manava, encara que no tenia massa idea sobre el tema. Durant l'entrevista em va preguntar de forma insistent si estava casada o soltera. Jo intentava continuar amb l'entrevista i aleshores em va dir: "Tengo el gusto de invitarla a comer a usted o a usted con su marido" i es va treure de la cartera un bitllet de 1.000 pessetes... . Jo em vaig quedar molt parada i sense saber com reaccionar davant d'això.

També em va passar una anècdota amb el que llavors era el president de la *Junta de Obras del Puerto*, quan encara no hi havia port autònom. En el transcurs d'una entrevista que vaig fer-li sobre un tema complex i que vaig preparar-me molt, em va contestar "Usted se da cuenta que yo estas preguntas a una señorita no se las puedo contestar. A un hombre se las contestaria pero, ¿Cómo voy a hablarle a usted de temas económicos?".

Això ara ens fa riure, però va ser molt dur.

En canvi, van haver altres homes que reaccionaven bé com per exemple el Joaquín Ruiz-Giménez, a qui vaig poder fer-li una entrevista molt a fons de política.

6.- Anys de censura, anys de lluites, anys de por

Marina Bru: En més d'una ocasió vaig estar a punt de perdre el carnet de periodista i no va acabar passant gràcies a la intervenció d'amics i coneguts. Recordo una vegada que vam fer una article sobre el divorci, titulat divorci si, divorci no. Seria als anys 68 o 69. El tema va sortir de les paraules que va pronunciar el filòsof Luís Aranguren: "Para que hacer un referéndum si los referéndums los gana siempre el régimen". Automàticament Carmen Alcalde i jo ens vam quedar al carrer. Vaig haver d'anar a Madrid perquè em volien treure el carnet de periodista. Afortunadament un company de promoció era un alt directiu al Ministerio de Fraga Iribarne. El vaig anar a veure i em va dir: "Pero Marina,

¿Cómo te metes en estas cosas?” Finalment, em va ajudar i no em van treure el carnet. En aquella època el càstig era l'expulsió del diari i la retirada del carnet.

Sara Masó: Era una època en que l'ambient estava molt sensibilitzat, a flor de pell. Per exemple, vaig fer uns peus de fotos sobre coses curioses, i em van donar una foto en la qual hi havia uns cavallets de joguines, que eren molt cars. I jo vaig fer un peu de foto que deia "El tio vivo más caro del mundo". El director va cridar-me l'atenció perquè els de la Falange s'havien queixat del tractament donat a aquesta fotografia. Tot això a causa dels nervis, doncs Franco ja estava molt malalt.

[...] I la meva germana va haver d'anar a judici per publicar un anunci de sostenidors, que no era gens provocatiu!!!

M. Àngels López: Al diari podíem reflectir el què succeïa, tot i que ja sabíem que havíem de ser molt prudents.

[...] Després de la mort de Franco, va començar a haver-hi informació laboral. Per a mi aquest fet sí que va representar un canvi important. Va començar a desaparèixer el Sindicat Vertical i el moviment obrer va anar sortint a la llum. Va ser un esclat total i absolut de canvi i llibertat. Recordo començar a treballar a les set de la tarda quan es feien les assemblees als edificis dels vells sindicats, a la Via Laietana. Hi havia reivindicacions, tancaven empreses perquè sortien unes obligacions i una legislació laboral que era inexistent i alguns empresaris van preferir baixar la persiana abans que responsabilitzar-se i respectar unes normes. He de dir que aquests cinc anys d'informació laboral els vaig poder amb una certa llibertat i autonomia, tret de pressions molt concretes com pot ser el cas de Motor Ibérica. Sembla ser que el sotsdirector tenia línia directa amb l'empresari. Jo deixava la meva informació redactada del que havia viscut a l'assemblea de treballadors i el sotsdirector després em retallava textos i em canviava titulars. Una vegada en què la tisora de canviar titulars i retallar paràgrafs va ser molt gran un dels líders sindicals em va dir: "¿Cómo es posible que estando aquí, oyendo lo que oyes y viendo lo que ves... y luego lo que sale publicado no refleja lo que has visto y oído?" Jo li vaig dir que quan marxo a casa hi ha un sotsdirector que fa el que li dóna la gana. Ell va dir: "Pues le dices a tu subdirector que como siga

recortando vamos a ir a quemar diarios.” Vaig pensar que el millor era dir-li això al director i no pas al censor i es va acabar el problema de cop. No sé què li va dir o com ho va fer, però a mi ja no em van censurar cap text més i des de llavors vaig poder treballar amb total llibertat.

Teresa Rubio: Hi havia molts nervis i molta por en aquella època. Jo recordo les primeres eleccions que vaig cobrir. Em va tocar seguir a Josep Miquel Abad, que es presentava pel PSUC. El dia de les votacions, al Diario de Barcelona es van fer torns perquè tot el que sortís per teletip estès cobert. A mi em va tocar un horari estranyíssim: de 5 del matí fins les 8 o una cosa així. Vaig escriure el que vaig considerar del PSUC i el seu candidat, vaig anar al diari i no hi havia ningú. Després va venir Millán Mestre, que estava amb l'amo, que era d'*Alianza Popular*. Jo estava sola per atendre el teletip i el Millán Mestre em preguntava que hi havia. Jo li deia: “Alianza popular no té ni un diputat a Barcelona”. Ell deia que no podia ser. No s'ho creien Els nervis eren importants!

[..] Hi havia molta gent que estava amenaçada pels militants d'ultradreta, sobretot la gent d'informació política. Recordo en Carles Sánchez Costa que, de vegades, l'acompanyàvem a casa seva tres o quatre persones perquè estava mort de por.

M. Eugènia Ibáñez: A mi em va amenaçar el Royuela. Vaig haver de presentar denúncia al Jutjat de Guàrdia per amenaces.

7. – Les dones? Invisibles... o potser no tant. (La lluita feminista)

M. Àngels López: El feminisme, era un tema que llavors no tocava ni es tractava. Hi havia coses més importants i urgents!!!

M. Eugènia Ibáñez: En aquella època no hi havia dones ocupant càrrecs, ni tampoc moltes enginyeres ni arquitectes ni metgesses... Vull dir que, en el moment d'escollir algú que et parlés d'algun tema, no és que s'amaguessin o no es volgués donar veu a les dones sinó que n'hi havia poques [...] Eren poques les que havien superat el nivell masculista del règim que s'estava morint. A l'Ajuntament de Barcelona recordo a la Mercedes Carbó, “La mamà del millón”. Crec que era la única regidora dona i va aconseguir-ho perquè va guanyar el concurs de televisió: “la mamà del millón”. Era una bona dona, però...

[...] Encara que, potser per la novetat que suposava veure una dona líder, ja fos una líder veïnal, sindical o universitària, se li donava molta més rellevància periodística que no pas ara, no se si esteu d'acord?.

[...] Informacions sobre la pràctica de l'esport femení se n'oferien moltes més en aquella època que ara. Potser perquè es trobava graciós, exòtic... pel que fos, però es donava més informació. Jo he seguit i segueixo sempre la informació esportiva i ara el que observo és que poden passar molts dies sense que es publiqui cap notícia o informació sobre l'esport femení d'elit, en canvi el masculí està sempre present a la premsa, ràdios, televisions i ara també a Internet. Han canviat les coses, i no sempre per bé.

8. – Periodistes

M. Eugènia Ibáñez: Això de sortir al carrer, el que jo en dic "fer cantonades", és molt dur. Sempre ens enviaven als o les més joves, que acabàvem d'arribar, i havíem de fer el que ens manaven... Nosaltres el que volíem era treballar. Quan un redactor o redactora aconseguia un cert estatus o prestigi de seguida deixava de "fer carrer". Un error d'aquesta professió: la creença que una persona que potser escriu bé o fa bé la informació, pot també ser cap de dirigir una secció o manar, que són dues coses diferents i pots manar bé i ser un pèssim redactor o al contrari pots ser un excel·lent redactor i difícilment podràs ser un bon cap.

[...]En aquesta època fins el 82 crec -no sé què diran les generacions actuals de periodistes- però nosaltres que hem viscut i, algunes encara viuen del periodisme en actiu, crec que va ser l'època més apassionant que s'ha pogut viure del periodisme. Per una raó: perquè vam viure el que era la dictadura i els seus efectes en el treball diari. Vam viure l'evolució i els canvis que s'anaven experimentant, l'arribada de la democràcia i la seva consolidació. Vam gaudir d'aquells moments de llibertat d'una forma que les generacions actuals no poden fer-ho, senzillament perquè els hi manquen elements per valorar la diferència entre una dictadura i una democràcia.

Aquesta informació plana que s'ofereix avui, llavors era impossible. Crec que aquest ofici s'ha de viure amb apassionament i dedicació perquè sinó es

converteix en una mera feina burocràtica. Nosaltres el vam poder viure així perquè l'època ens ho va permetre. Això és irreplicable, suposo que per bé, si tenim en compte el moment d'estabilitat política i de benestar social en què ens trobem, -malgrat la crisi i la precarietat laboral que envaeix la professió- però potser per no tant bé pel que implica a l'exercici, l'entusiasme i la forma de fer un altre periodisme més proper a la ciutadania, més compromès i menys institucionalitzat, ni depenent dels poders econòmics i polítics.

BIBLIOGRAFIA

- ALEMANY, Mn. Joan et al. (1989), *Periodisme en temps difícils. L'escola del CIC (1964-1974)*, Barcelona, Vaixells de paper.
- ALTÉS, Elvira (2000), *Imágenes de las mujeres en los medios de comunicación. Líneas actuales de investigación*, Madrid, Instituto de la Mujer, Serie Documentos.
- BACH I ARÚS, Marta (coord.), GALLEGO AYALA, Juana (1998), *Gènere i informació. Radiografia d'una absència. Informació esportiva: només per a ells*, Dones Periodistes, Institut Català de la Dona, Ajuntament de Barcelona.
- BARRÉ, Virginie, DEBRAS, Sylvie, HENRY, Natacha, TRANCART, Monique (1999), *Dites-le avec des femmes. Le sexisme ordinaire dans les médias*, CFD éditeur.
- BOOTH, W., COLOMB, G., WILLIAMS, J (1995), *The Craft of Research*, Chicago, The University of Chicago Press.
- BOURDIEU, Pierre (2000), *La dominación masculina*, Barcelona, Anagrama.
- BUENO ABAD, José Ramón (1996), *Estudio longitudinal de la presencia de la mujer en los medios de comunicación de prensa escrita*, Valencia, NAU Llibres.
- BUSQUETS, Esteve (1976), *Quaranta anys de periodisme barceloní*, Barcelona, Editorial Pòrtic.
- CADENA, J.M. (1984), "Les associacions de periodistes a Barcelona", *Annals dels Periodisme català*, 0, Abril-Juny, pp. 6-27.
- (1987), "La premsa prohibida pel franquisme", *Annals del Periodisme català*, 10, Gener-Març, pp. 18-21.
- CAPEL, Rosa M^a y DURÁN, Mª Ángeles (1982), *Mujer y sociedad en España. 1700-1975*, Madrid, Ministerio de Cultura, 437 págs.
- CASASÚS, Josep Maria (1988), *El periodisme a Catalunya*, Barcelona, Plaza & Janés.
- (1991), *Periodisme que ha fet història*, Barcelona, Col·legi de Periodistes de Catalunya.
- CREXELL, Joan (1977), *Prensa catalana clandestina, 1970-1977*. Edicions Crit.

- DÍAZ SÁNCHEZ, Pilar (1988), *Las mujeres en la historia de España, siglos XVIII-XX*, Madrid, Instituto de la Mujer, 119 págs.
- FAGOAGA, Concha, SECANELLA, Petra María (1987), *Umbral de presencia de las mujeres en la prensa española*, Madrid, Ministerio de Cultura, Instituto de la Mujer.
- FAULÍ, Josep et al. (1988), *Tele Estel, Arreu, Oriflama, Canigó i Presència. Cinc revistes catalanes entre la dictadura i la transició*, Barcelona, Vaixells de paper.
- FIGUERES, Josep Maria (1989), *La premsa catalana*, Barcelona, Rafael Dalmau Editor.
- GALINDO CÁCERES, Jesús (coord.) (1998), *Técnicas de investigación en sociedad, cultura y comunicación*, México, Consejo Nacional para la Cultura y las Artes y Addison Wesley Longman de México.
- GALLEGO AYALA, Juana (1998), *Gènere i informació*, Barcelona, Associació de Dones Periodistes de Catalunya.
- GALLEGO AYALA, Juana (dir.), ALTÉS, E., MELÚS, M.E., SORIANO, J., CANTÓN, M.J. (2003), *La prensa diaria por dentro. Mecanismos de transmisión de estereotipos de género masculinos y femeninos en la prensa de información general*, Barcelona, Los Libros de la Frontera.
- GALLEGO, Mª Teresa (1983), *Mujer, falange y franquismo*, Madrid, Taurus.
- GUILLAMET, Jaume (1988), *La premsa a Catalunya*, Barcelona, Vaixells de Paper.
- (1994), *Història de la premsa, la ràdio i la televisió a Catalunya (1641-1994)*, Barcelona, Edicions La Campana.
- KIVIKURU, Ullamaija (coord.)(1999), *Image de la femme dans les médias. Rapport sur les recherches dans l'Union Européenne*, Emploi & Affaires Sociales, Commission Européenne.
- MELIN-HIGGINS, Margareta (2001), "Coping with Journalism: Gendered Newsroom Culture". Ponencia para las Jornadas de discusión "Belles sirenes, vídues negres i dames de ferro. Construcció dels estereotips de gènere als mitjans de comunicació", Mayo 2001, Fac. CC. Comunicació, UAB.

- MORENO SARDÀ, Amparo (1998), *La mirada informativa*, Barcelona, Bosch.
- NEVEU, Erik (2000), "Le genre du journalisme. Des ambivalences de la féminisation d'une profession", *Revue Politix*, nº 51, octobre 2000, Publications Hermès France, Paris.
- RIVIÈRE, Margarita ((1992), "L'experiència de la transició", *Annals del Periodisme Català*, 10, Juliol-Desembre, pp. 88-93.
- ROGLAN, Joaquim (1992), *El Grup Democràtic de Periodistes (1966-1976)*, Barcelona, Diputació de Barcelona, Col·legi de Periodistes de Catalunya.
- VÁZQUEZ MONTALBÁN, Manuel (1986), *Crónica sentimental de la Transición*, Barcelona, Planeta.
- VILAR, Sergio (1984), *Historia del antifranquismo*, Barcelona, Plaza & Janés.
- VV. AA. (1989), *El periodisme en temps difícils*, Barcelona, Col·legi de Periodistes de Catalunya.